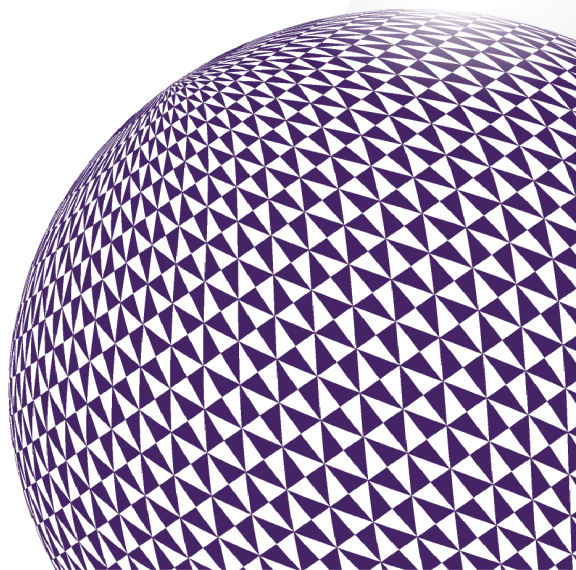

ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ 2023

*Изданието е осъществено с финансовата подкрепа
на Фондация „Америка за България“.*

- © Адриан Николов, Петър Ганев, автори, 2023
- © Весела Добринова, Константин Жеков, художествено оформление, 2023
- © Институт за пазарна икономика, 2023

ISBN 978-954-8624-63-3

Съдържание

Резюме	5
Икономически център „София-Перник-Ботевград“	13
Икономически център „Пловдив-Марица-Раковски“	16
Икономически център „Варна-Девня“	19
Икономически център „Загоре“	22
Икономически център „Русе-Търговище-Разград“	25
Икономически център „Бургас-Несебър“	28
Икономически център „Сливен-Ямбол“	31
Икономически център „Шумен“	34
Икономически център „Козлодуй“	37
Икономически център „Севлиево-Габрово“	40
Икономически център „Велико Търново“	43
Икономически център „Пазарджик“	46
Икономически център „Плевен“	49
Икономически център „Благоевград“	52
Икономически център „Хасково“	55
Икономически център „Кърджали“	58
Методология	61

Измолзвани ськращения

БЕЛ	български език и литература
ДЗИ	държавен зрелостен изпит
ДМА	дълготрайни материални активи
ИКТ	информационни и комуникационни технологии
НВО	независимо външно оценяване
НСИ	Национален статистически институт
ПЧИ	преки чуждестранни инвестиции
РДМА	разходи за придобиване на дълготрайни материални активи

Резюме

Изданието „Икономическите центрове в България – 2023“ цели да изследва и да представи концентрацията на икономическа активност в България, като на базата на показателите за предприятията, данните за пазара на труда и стопанските взаимовръзки между отделните общини формира широки икономически центрове, които не се ограничават до административно-териториалното деление на области, райони за планиране и т.н. Изследването на ИПИ стъпва на изчерпателни данни от отчетите на нефинансовите предприятия, както и на детайлни данни от проведеното преброяване на населението през 2021 г., което позволява да се проследи ежедневната трудова миграция между всички общини в страната.

Икономическите центрове се състоят от ядро и периферия. Икономическите ядра са общините с най-силна икономика, а в периферията са общините, най-тясно обвързани с икономиката на съответното ядро. Изследването на ИПИ откроява 16 големи икономически центъра в България, които обхващат общо 132 общини. Някои центрове имат повече от едно ядро, което е резултат от съществуващите взаимовръзки между отделните ядра в рамките на центъра и от наличието на обща периферия или зона на влияние. На територията на 16-те икономически центъра живее близо 3/4 от населението на страната и се концентрират над 80% от стопанската активност в България. Икономическите центрове формират голяма част от регионалната карта, като траекторията на тяхното развитие е определяща за икономиката на страната.

▲ ДЕФИНИРАНЕ И КАРТА НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ЦЕНТРОВЕ

Икономическите центрове в България са дефинирани на базата на ясни критерии за оценка на икономическите ядра и техните периферии. Икономически ядра

са общините, които концентрират стопанска дейност, привличат работници от съседни населени места и имат динамични пазари на труда, а в тяхната периферия попадат общините, които са донори на работна ръка и са най-тясно обвързани с ядрото.

- **Икономическите ядра** са общините, които са двигатели на регионалната икономика в България. Те са лидери по произведена продукция и работни места и привличат голям брой работници от съседни общини. За да бъде дефинирана като икономическо ядро, една община трябва да отговаря на най-малко два от следните три критерия: 1) да е сред водещите 10% общини по стойност на произведената продукция; 2) да е сред водещите 10% общини по гъстота на заетостта; 3) да е сред водещите 10% общини по ежедневна трудова миграция.
- **Периферията** на икономическите центрове са общините, които са най-тясно обвързани с икономиката на ядрото на базата на ежедневната трудова миграция. Всяка община, в която поне 10% от заетите ежедневно пътуват до ядрото за работа, попада в периферията на центъра. Детайлните данни от преброяването на населението позволяват веднъж на 10 години да се направи много точна оценка по този показател.

Изследването на ИПИ откроява 29 общини в страната, които са двигатели на регионалната икономика и отговарят на поне два от посочените критерии за икономическо ядро. В тяхната периферия попадат общо 103 общини, които отговарят на критерия за ежедневната трудова миграция – поне 10% от заетите във всяка една от въпросните 103 общини пътуват всеки ден до съответното ядро за работа. На базата на взаимовръзките между отделните ядра и наличието на обща периферия някои икономически центрове обединяват няколко ядра и техните периферии. Финалната оценка на ИПИ дефинира 16 икономически центъра в страната, които формират голяма част от икономиката на България (фиг. 1).

Фиг. 1. Карта на икономическите центрове в България (2021 г.)

Източник: ИПИ на база данни от НСИ.

▲ МАЩАБ И ПРИНОС НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ЦЕНТРОВЕ

Дефинираните от ИПИ общо 16 широки икономически центъра в България обхващат 132 общини, в които живеят 4,8 млн. души (73,6% от населението на страната) и работят близо 2 млн. души (77,8% от всички заети на възраст 15–64 години в страната). Произведената продукция от нефинансовите предприятия в 16-те икономически центъра достига 178 млрд. лв. през 2021 г., което е 82,2% от продукцията на предприятията в страната. Добавената стойност от предприятията в 16-те центъра достига над 64 млрд. лв., като почти се удвоява в последните 10 години. Към края на 2021 г. общият размер на преките чуждестранни инвестиции с натрупване в икономическите центрове надвишава 24 млрд. евро, което представлява 85,7% от всички чужди капитали в икономиката на страната (фиг. 2).

Общо произведената продукция от предприятията в рамките на най-големия икономически център „Со-

фия-Перник-Ботевград“ достига 89,7 млрд. лв. (41,7% от продукцията на всички предприятия в страната). След него се нареждат икономическите центрове „Пловдив-Марица-Раковски“ и „Варна-Девня“, в които произведената продукция от предприятията достига съответно 20,1 млрд. лв. (9,4% от продукцията на всички предприятия в страната) и 12,4 млрд. лв. (5,8% от продукцията на всички предприятия в страната). Следват широките икономически центрове „Стара Загора-Казанлък-Раднево-Гълъбово“ (произведена продукция за 10,6 млрд. лв.), „Русе-Търговище-Разград“ (произведена продукция за 10 млрд. лв.) и „Бургас-Несебър“ (произведена продукция за 7,7 млрд. лв.). Всички останали икономически центрове отчитат произведена продукция от предприятията, която е под 2% от общата произведена продукция в страната (фиг. 3).

Големите икономически центрове увеличават своя обхват през последните 10 години, като се наблюдава както формиране на вторични ядра, така и разширяване на периферията. Това означава, че подемот във водещите икономически ядра провокира регионален

Фиг. 2. Обхват и принос на 16-те центъра в икономиката на България (2021 г., %)

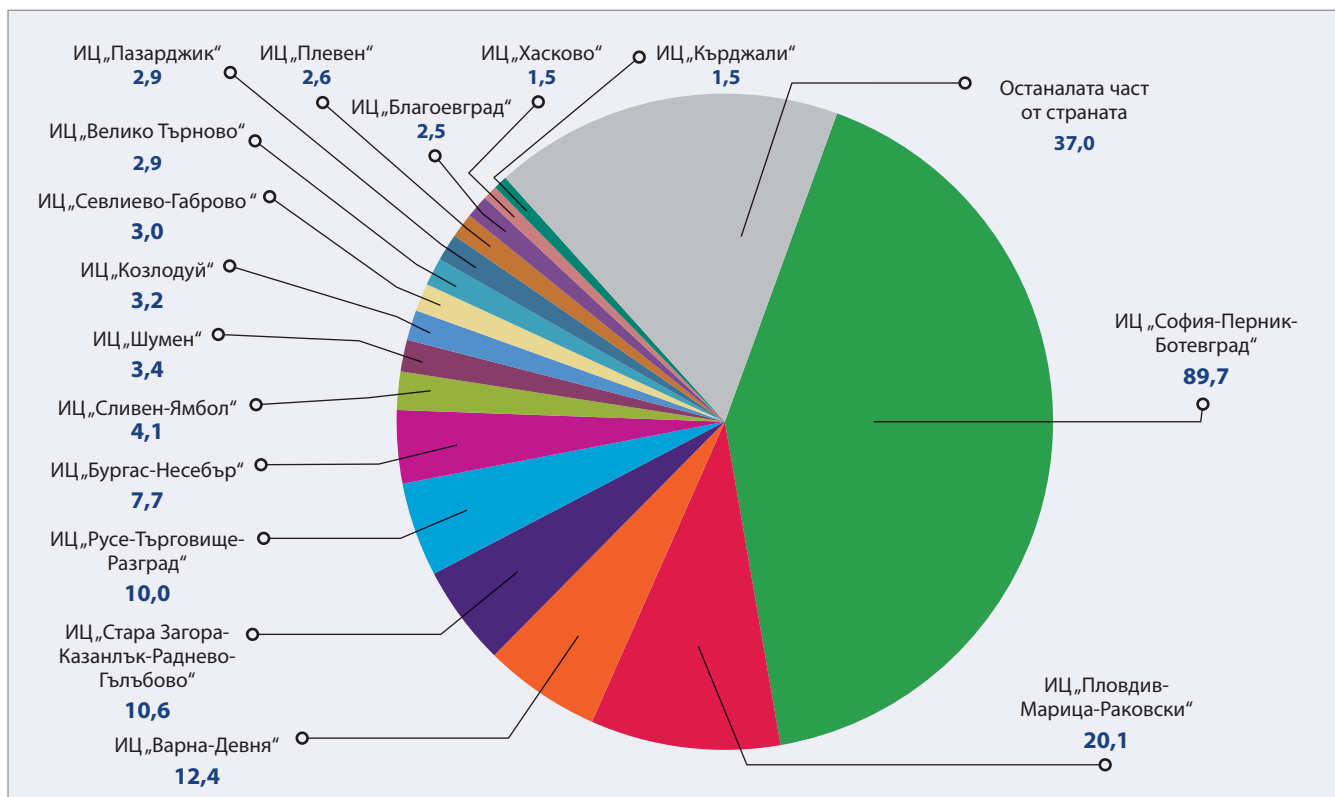

Източник: ИПИ на база данни от НСИ.

ефект и дава възможност за развитие на повече населени места. Водещите шест центъра се отличават по наличието на две или повече ядра, както и на широ-

ка периферия. Населението във водещите центрове надхвърля 300 хил. души, а броят на заетите е над 100 хил. души (табл. 1).

Фиг. 3. Произведена продукция от предприятията по икономически центрове (2021 г., млрд. лв.)

Източник: ИПИ на база данни от НСИ.

Таблица 1. Основни показатели за 16-те икономически центъра в България (2021 г.)

Икономически центрове (2023 г.)	Брой общини в обхвата на центъра (2021 г.)	Произведена продукция от предприятията (млрд. лв., 2021 г.)	Население на центъра (хил., 2021 г.)	Заети на възраст 15-64 години (хил., 2021 г.)
ИЦ „София-Перник-Ботевград“	30	89,7	1685,9	786,1
ИЦ „Пловдив-Марица-Раковски“	14	20,1	552,1	228,5
ИЦ „Варна-Девня“	10	12,4	421,6	176,8
ИЦ „Стара Загора- Казанлък- Раднево- Гълъбово“	9	10,6	300,8	114,7
ИЦ „Русе-Търговище-Разград“	15	10,0	332,5	122,2
ИЦ „Бургас-Несебър“	8	7,7	332,3	130,6
ИЦ „Сливен-Ямбол“	5	4,1	219,5	73,2
ИЦ „Шумен“	7	3,4	123,8	45,7
ИЦ „Козлодуй“	5	3,2	43,9	13,4
ИЦ „Севлиево-Габрово“	2	3,0	81,6	32,5
ИЦ „Велико Търново“	5	2,9	141,2	56,0
ИЦ „Пазарджик“	4	2,9	125,2	45,6
ИЦ „Плевен“	7	2,6	167,0	59,9
ИЦ „Благоевград“	4	2,5	89,0	35,7
ИЦ „Хасково“	3	1,5	92,3	32,8
ИЦ „Кърджали“	4	1,5	92,5	29,5

Източник: ИПИ на база данни от НСИ.

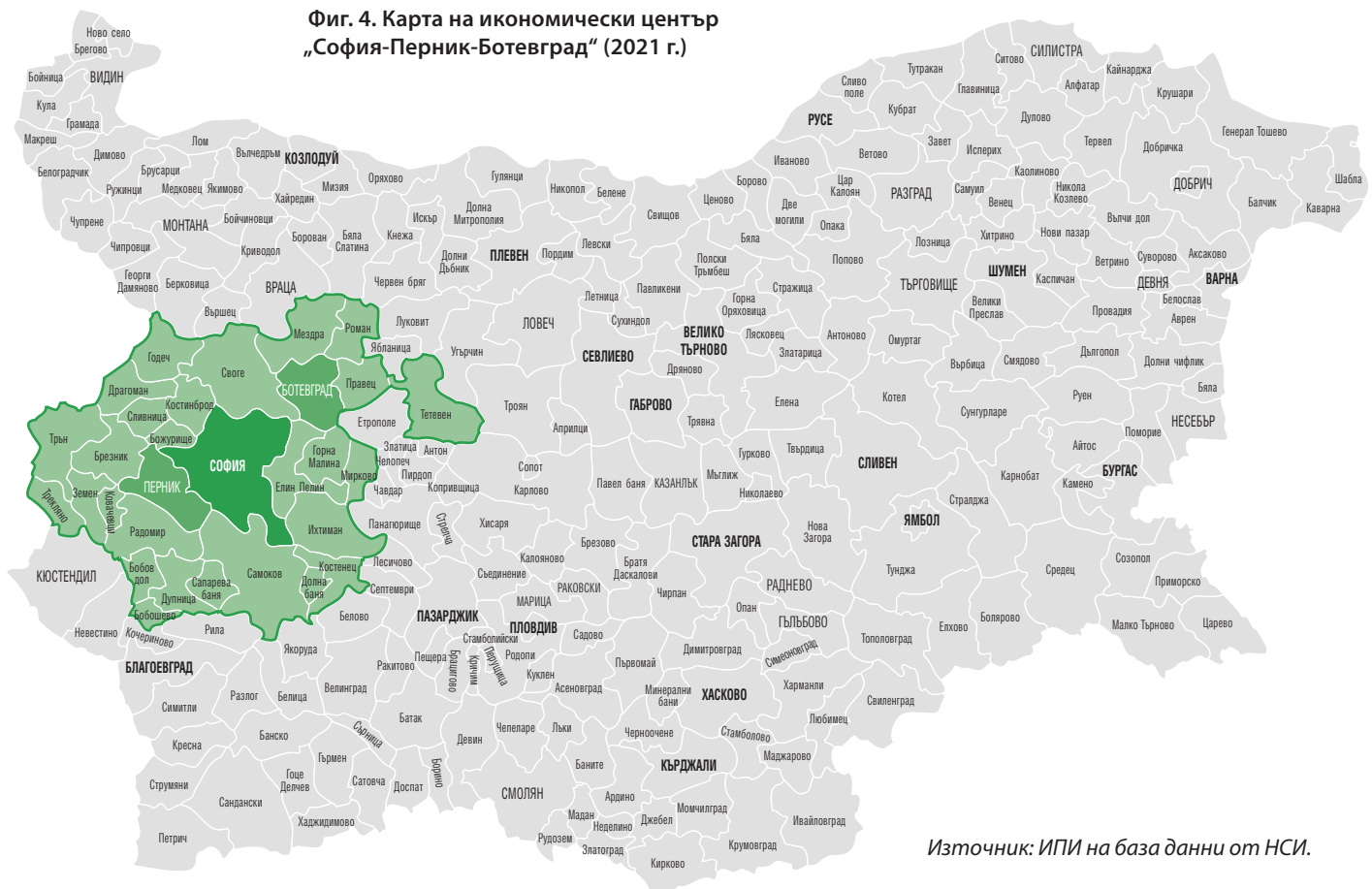
▲ ТИПОЛОГИЯ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ЦЕНТРОВЕ

Икономическите центрове в България могат условно да се разделят на три групи според техния мащаб. На първо място се отличава центърът около София, който е категоричният първенец в страната. Следват пет широки центъра около Пловдив, Варна, Стара Загора, Русе и Бургас, които са големи по мащаб и имат вторични ядра и солидна периферия. Водещите шест икономически центъра се развиват около шестте най-големи града в България – единствените с население от над 100 хил. души. След тях идват и останалите десет центъра, които са по-малки по мащаб, с ограничена периферия и по-малка тежест на регионалната карта.

▲ ЛИДЕРЪТ СОФИЯ

Икономическият център на столицата София има две вторични ядра (Перник и Ботевград) и обхваща общо 30 общини, в които живеят близо 1,7 млн. души (фиг. 4). Интересно е, че и двете допълващи ядра са и част от периферията на Столична община. Това означава, че общо 29 общини влизат в периферията на София, като над 10% от наетите в тях пътуват всеки ден до работните си места в столицата. През последните 10 години столицата разширява своята периферия, оказвайки много силно влияние върху трудовите пазари на общините, които са разположени непосредствено до големия град – над 1/3 от всички наети в общините Своге, Божурище, Костинброд, Горна Малина, Перник и Елин Пелин пътуват всеки ден

Фиг. 4. Карта на икономически център „София-Перник-Ботевград“ (2021 г.)

Източник: ИПИ на база данни от НСИ.

до столицата за работа. Произведената продукция на икономическия център „София-Перник-Ботевград“ достига близо 89,7 млрд. лв. през 2021 г., което е 41,7% от продукцията на всички нефинансови предприятия в страната. Добавената стойност на предприятията е над 35,3 млрд. лв., като на практика се удвоява през последните 10 години. В центъра живеят близо 1,7 млн. души, а броят на заетите на възраст 15–64 години е 786 хил. души. Столичният икономически център се отличава с най-голям дял на висшистите (37,6% от населението на възраст 7 и повече години са с висше образование), най-висок коефициент на заетост (71,8% от населението на възраст 15–64 години) и най-високи възнаграждения (1917 лв. средна месечна работна заплата на наетите лица в центъра през 2021 г.).

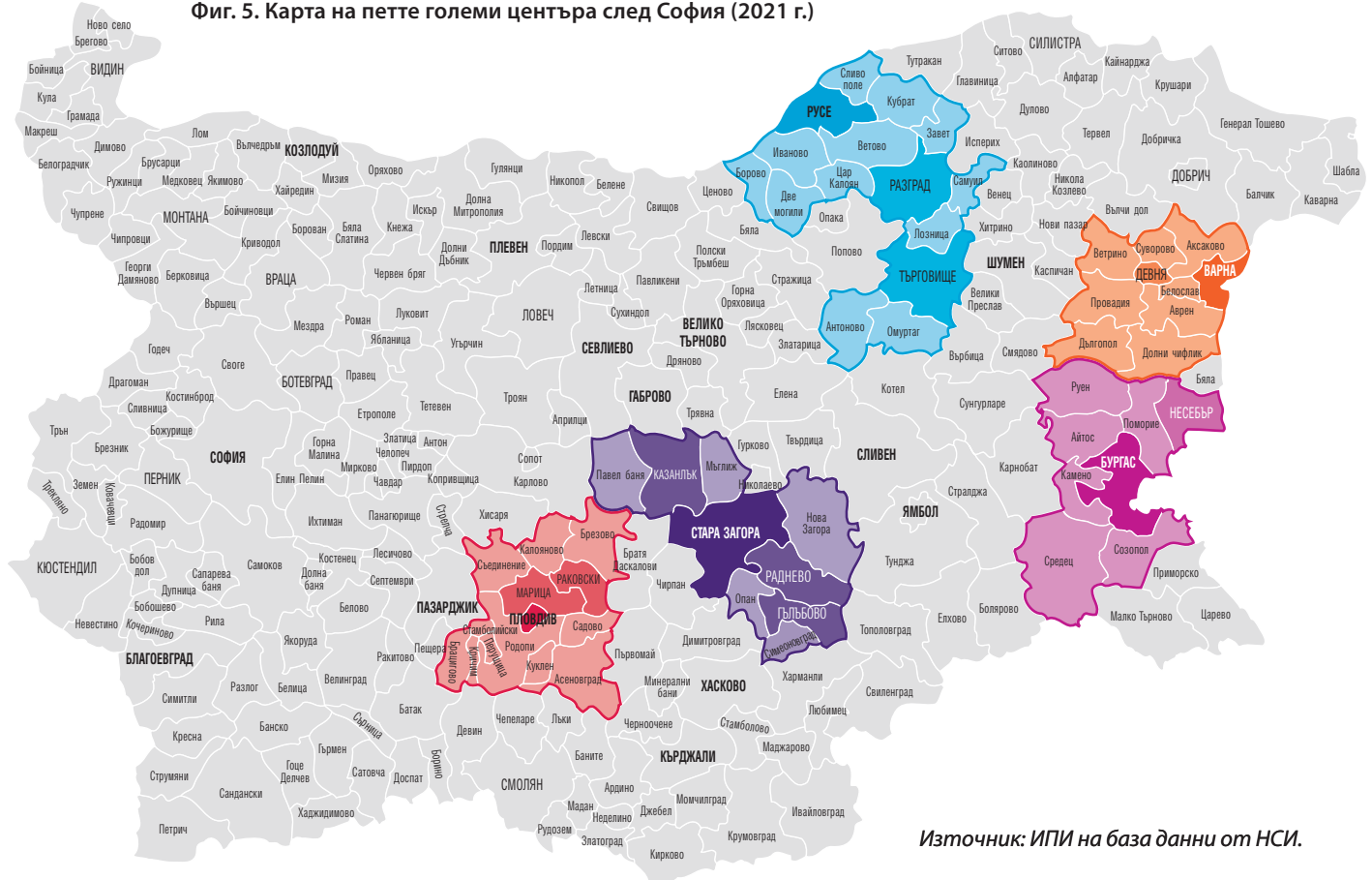
По всеки един от тези показатели Столична община, която съставлява основното ядро в центъра, се представя много добре – 43,6% от населението на възраст 7 и повече години в София са с висше образование, коефициентът на заетост достига 75%, а средната месечна работна заплата на наетите лица през 2021 г. е 2144 лв. Столицата традиционно отчита добри де-

мографски показатели, като привлича млади и активни хора от цялата страна. Привлекателността и разнообразната икономика на столичния град, както и развитието на индустрията и логистиката в околните общини, в т.ч. вторичните ядра и периферията, задават потенциала за растеж и разширяване на икономическия център около София.

▲ ПЕТТЕ ГОЛЕМИ ЦЕНТЪРА СЛЕД СОФИЯ

След широкия икономически център около София на картата се открояват пет големи центъра, които имат солидна периферия и голяма тежест на регионалната карта. Това са центровете около Пловдив („Пловдив-Марица-Раковски“), Варна („Варна-Девня“), Стара Загора („Стара Загора-Казанлък-Раднево-Гълъбово“), Русе („Русе-Търговище-Разград“) и Бургас („Бургас-Несебър“). Тези пет центъра видимо се отличават от останалите на картата (фиг. 5), като във всеки един от тях живеят между 300 и 550 хил. души, броят на заетите е в рамките на 110–230 хил. души, а произве-

Фиг. 5. Карта на петте големи центъра след София (2021 г.)

Източник: ИПИ на база данни от НСИ.

денната продукция на предприятията варира от 7 до 20 млрд. лв. През 2021 г. средната работна заплата на наетите лица в петте големи центъра е от порядъка на 1200–1400 лв. на месец, като достига до около 2000 лв. на месец в някои от вторичните центрове с индустриален профил – Раднево, Гълъбово и Девня.

Икономическият център на Пловдив е с две вторични ядра – Марица и Раковски, като обхваща 14 общини с население от 552 хил. души. Общо 228,5 хил. са заетите на възраст 15–64 години на територията на центъра, а над 1/3 от всички заети от общините Родопи, Куклен и Марица пътуват всеки ден до Пловдив за работа. Икономическият център на Варна е с едно вторично ядро (Девня), като обхваща 10 общини и население от 422 хил. души. Общо 176,8 хил. са заетите на възраст 15–64 години в центъра, а над 1/3 от всички наети от общините Аксаково, Аврен и Белослав пътуват всеки ден до Варна за работа. Двата центъра имат добра образователна структура на населението, сравнително висока заетост и успяват да привличат млади и активни кадри.

След центровете около Пловдив и Варна са икономическите центрове около Стара Загора (обхваща 9 общини), Русе (обхваща 15 общини) и Бургас (об-

хваща 8 общини), като всеки от тях има вторични ядра и население от над 300 хил. души. Стара Загора формира широк център с цели три вторични ядра – Казанлък, Раднево и Гълъбово, Русе също има две солидни вторични ядра – Търговище и Разград, а Бургас е с вторично ядро Несебър. Броят на заетите на възраст 15–64 години в трите центъра варира от 115 до 130 хил. души, а коефициентът на заетост е в рамките на 60–62%. Трите центъра имат сходни характеристики, като сред големите предизвикателства са повишаването на нивото на образованието, в т.ч. на броя на висшистите и квалифицираните кадри, преодоляването на неблагоприятните демографски процеси и устойчивото задържане и привличане на млади и активни хора.

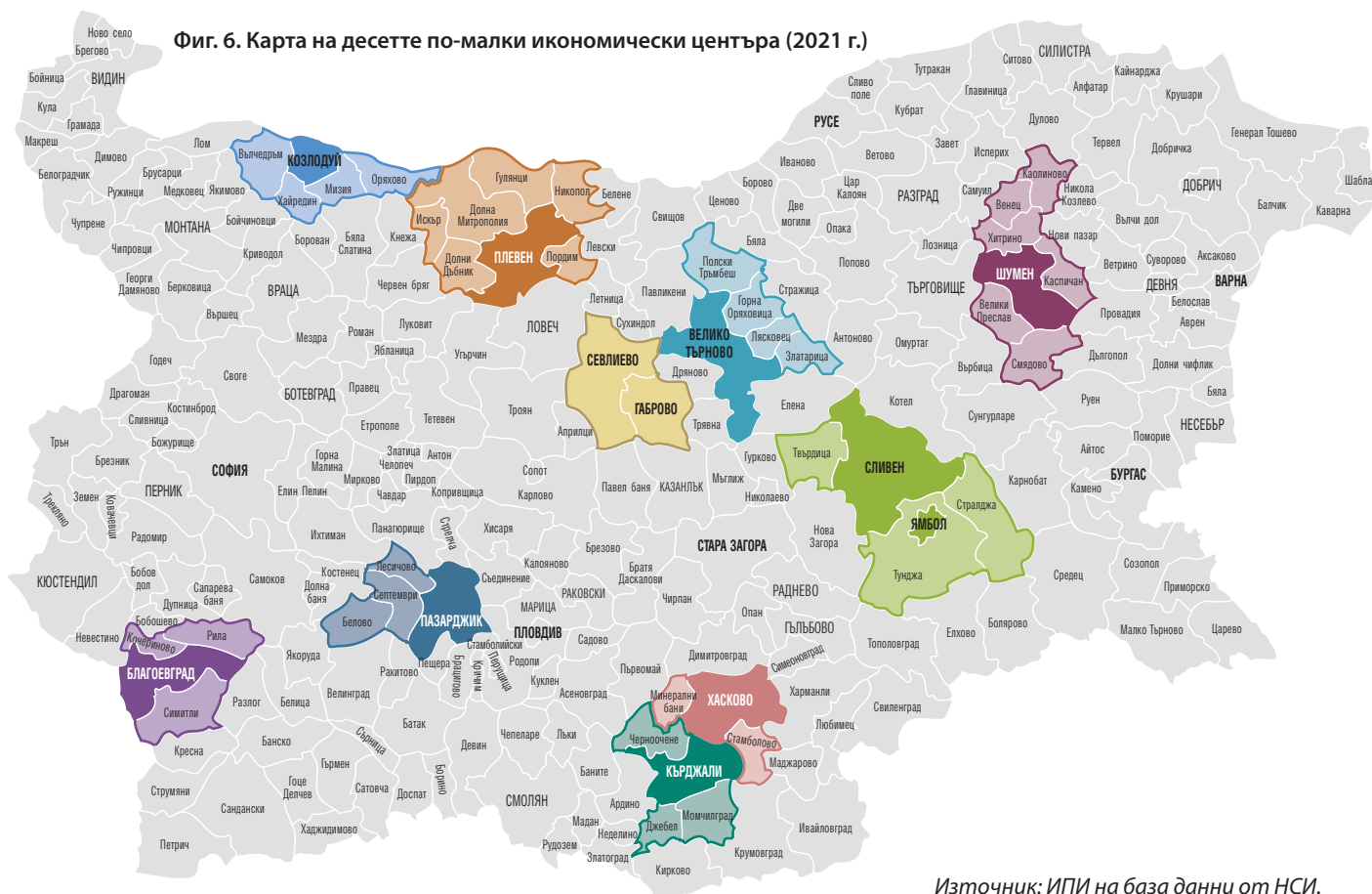
▲ ДЕСЕТЕ ПО-МАЛКИ ИКОНОМИЧЕСКИ ЦЕНТЪРА

Извън очаквания лидер София и петте по-големи икономически центъра в страната ИПИ откроява други десет икономически центъра, които са с ограничен мащаб, имат по-скромна периферия и по-малка те-

жест на регионалната карта. На юг това са центровете „Сливен-Ямбол“, „Пазарджик“, „Благоевград“, „Хасково“ и „Кърджали“. Всеки един от тях, макар и да е с по-малка периферия, има допирни точки с големите икономически центрове в Южна България. На север сред по-малките икономически центрове са „Шумен“, „Козлодуй“, „Севлиево-Габрово“, „Велико Търново“ и „Плевен“. От тези центрове единствено „Шумен“ има допирни точки с големите икономически центрове в Северна България. Центровете „Плевен“ и „Козлодуй“, както и „Велико Търново“ и „Севлиево-Габрово“ имат допирни точки помежду си, но не формират общ икономически център и остават извън групата на лидерите (фиг. 6).

Населението в по-малките икономически центрове варира от под 44 хил. души в „Козлодуй“ до близо 220 хил. души в „Сливен-Ямбол“. Броят на заетите на възраст 15–64 години достига над 73 хил. души в „Сливен-Ямбол“, но остава далеч под границата от 100 хил. души, която е индикативна за центрове като „Бургас-Несебър“, „Русе-Търговище-Разград“ и „Стара Загора-Казанлък-Раднево-Гълъбово“. По-малките центрове трудно създават голяма периферия, като сред тях единствено „Шумен“ и „Плевен“ обхващат по повече от пет общини. Центровете „Сливен-Ямбол“,

„Пазарджик“, „Благоевград“ и „Кърджали“ формират периферия от по три общини, „Хасково“ е с периферия от едва две общини, а в центъра „Севлиево-Габрово“ не се формира периферия, въпреки че някои съседни общини са близо до покриване на критерия. Въпросните десет центъра имат своя потенциал, но при тях продължават да се наблюдават сериозни предизвикателства по отношение на демографията и образованието. За по-малките центрове е характерна както влошена възрастова структура, така и устойчива загуба на население, в т.ч. на млади и активни хора. Наблюдават се и изключения – например механичният приток на население в икономическия център „Кърджали“ през последните години, но в общия случай демографските процеси ограничават потенциала на вторичните центрове. При тях се наблюдава по-нисък дял на населението с висше образование, като само в центровете „Велико Търново“, „Благоевград“ и „Севлиево-Габрово“ над 1/4 от населението на възраст 7 и повече години има висше образование. По-лошата образователна структура в повечето от вторичните центрове води до по-ниски нива на заетост, както и до по-ниска производителност на труда и по-ниски възнаграждения спрямо водещите центрове.

Източник: ИПИ на база данни от НСИ.

▲ ИКОНОМИКАТА ОТВЪД ЦЕНТРОВЕТЕ И СПЕЦИФИЧНИТЕ СЛУЧАИ

Икономическите центрове концентрират над 80% от икономиката на страната. Това обаче не означава, че в останалата част на страната няма интересни икономически райони, които да заслужават внимание. Представените 16 икономически центъра са водещите по мащаб, но не изчерпват разнообразието на стопанската активност и потенциала на икономиката като цяло. На регионалната карта могат да се намерят различни примери за специфични икономически центрове, както и за такива – най-вече около областните градове, които имат своята зона на влияние, макар и в по-малък мащаб.

Интересна е например икономиката в района на Средногорието и Етрополе, която е силно специфична и доминирана от няколко големи предприятия, включително най-голямата преработваща компания в страната, разположена на границата на Пирдоп и Златица, както и добивните предприятия в Челопеч, Панагюрище и Етрополе/Мирково. Дейността на тези компании има силен регионален ефект, като някои от малките общини в района на Средногорието и Етрополе са лидери по различни икономически показатели. Спецификата на района обаче, в т.ч. разпръсването на ефекта в няколко на брой малки общини, не позволява да се формира ясно дефиниран икономически център според използваната методология в настоящото изследване.

▲ ЦЕНТРОВЕТЕ КАТО ОСНОВА ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

Изследването на икономическите центрове поставя темата за регионалното развитие на една различна основа. На преден план се извеждат не толкова регионалните различия, колкото потенциалът на районите да се развият. Дефинираните 16 икономически центъра концентрират голяма част от икономиката на страната, но техният потенциал и траектория на развитие са различни. Много ясно се откроява типологията на различните центрове, като водещ безспорно е центърът около столицата София, следван от петте големи икономически центъра, формирани около градовете с население от над 100 хил. души, както и десетте по-малки центъра, които имат ограничени зони на влияние.

Картата на икономическите центрове позволява да се стигне до някои важни наблюдения. Прави впечатление, че на юг големите центрове често обединяват по няколко ядра и имат повече допирни точки. Водещите икономически центрове около София, Пловдив, Стара Загора и Бургас формират вторични ядра и с периферията си покриват голяма част от територията на юг от Стара планина. Наред с огромната периферия на центъра около столицата София показателни са примерите около Пловдив и Стара Загора, които демонстрират ефекта от по-добрата свързаност между различни икономически зони и възможността за взаимодействие между тях.

На север подобно взаимодействие се наблюдава в широките зони около Варна и Русе, които формират вторични ядра и имат достатъчно голяма периферия, за да се открояват на регионалната карта. На северозапад и в Северен централен район обаче се наблюдават центрове с по-малък мащаб и ограничено стопанско въздействие. Икономиките на Велико Търново, Габрово и Севлиево, както и на Плевен и Козлодуй биха имали различен мащаб, ако формираха обединени центрове, но взаимната обвързаност, включително състоянието на инфраструктурата, и стопанското взаимодействие между тях не са достатъчно добре развити и те остават отделни центрове с по-малки зони на влияние.

Изследваната динамика на икономическите центрове поставя основата за отключване на допълнителен потенциал за регионално развитие. Водещите центрове успяват на спечелят от комбинацията между привлекателност и разнообразие на големия град и развитие на индустрия и логистика в широката периферия, включително и чрез формиране на вторични ядра. Такъв е случаят със София, но подобно развитие се наблюдава също в Пловдив и Варна. В периферията и вторичните ядра на трите водещи центъра са някои от общините с най-силна преработваща промишленост в страната.

Другите големи центрове, които имат сходен мащаб, но не са доминиращи на регионалната карта по същия начин, могат да спечелят от взаимодействието със силни вторични ядра. Такъв е случаят със Стара Загора и Русе, както и в известна степен с Бургас, където се наблюдава взаимодействие между няколко сравними икономически ядра, които в крайна сметка формират един голям икономически център. Подобен тип взаимодействие – независимо дали между голямо ядро и индустриална периферия, или между две близки по население и мащаб на стопанската активност икономически ядра – в крайна сметка има усилващ ефект, който може да трансформира регионалната карта.

Икономически център София-Перник-Ботевград

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

„София-Перник-Ботевград“ е центърът с най-високо равнище на икономическо развитие в страната. Двигатели на икономиката в столичния град са търговията, ИКТ и други услуги, а в периферните общини – индустрията, транспортът и логистиката. Чуждестранните инвестиции са високи, а предприятията отчитат значителни приходи от износ. Пазарът на труда се характеризира с ниска безработица, висока заетост и заплати, особено във високотехнологичния сектор. Въпреки негативния естествен прираст демографските показатели на центъра са благоприятни поради ниското застаряване, високия дял на трудоспособните и положителната миграция. Високият дял на работната сила с висше образование е ключово предимство за потенциала за растеж на столицата.

Ключови индикатори за икономически център „София-Перник-Ботевград“

Произведена продукция (2021 г.)	89,7 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	103,5%
Приходи от износ (2021 г.)	46 559 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	15 993 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	11 037 млн. лв.

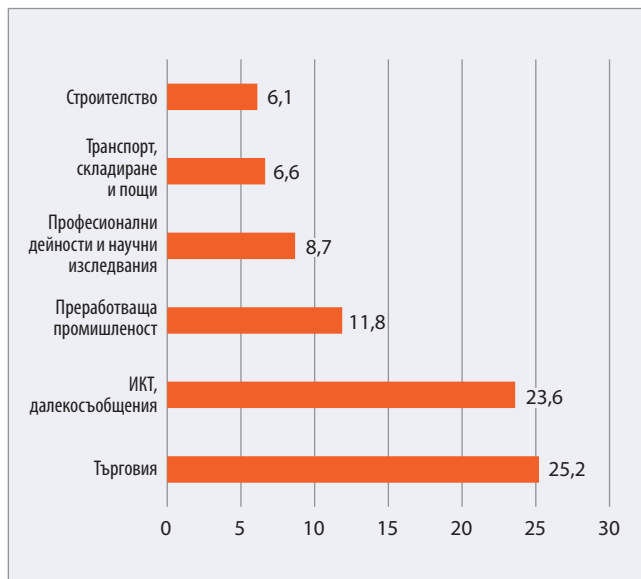
Население (преброяване 2021 г.) 1 685 893 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	64,8%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	37,6%
Естествен прираст (2022 г.)	-6,1‰
Механичен прираст (2022 г.)	6,1‰

Брой на заетите (2021 г.) 786 097 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	71,8%
Коефициент на безработица (2022 г.)	2,5%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	2,2%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1917 лв./месец

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

Икономическият център се състои от три ядра – Столична община, Перник и Ботевград, като в периферията на София попадат общо 29 общини, в т.ч. двете по-малки ядра и техните периферии. Ежедневната трудова миграция от периферните общини към столицата е общо 42,2 хил. души, като с най-голяма тежест са Перник (13,1 хил. души), Своге (4,1 хил. души) и Костинброд (3,4 хил. души). Работата в столицата създава най-голям дял в заетостта на Своге – 49% от всички заети от община Своге пътуват към работни места в София, в Божурище са 47% и в Костинброд – 40%. В сравнение с предишното издание на изследването (2017 г.) броят на общините в центъра е нараснал с 1/3, като те са част от състава на административните области София, София (област), Перник, Кюстендил, Враца и Ловеч. В други десетина общини делът на ежедневно пътуващите към ядрата също доближава 10%, което ги превръща в потенциална периферия на центъра в близко бъдеще.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

„София-Перник-Ботевград“ е центърът с най-голяма стойност на произведената продукция в страната – 89,7 млрд. лв. за 2021 г., или 53 хил. лв. на човек от населението и около 50% от общата продукция на всички 16 центъра. Ръстът на добавената стойност през последните 10 години е

104%, като по-бързо се развиват единствено центровете около Пловдив и Кърджали. Независимо от големия брой общини в състава на центъра добавената стойност е силно концентрирана в столицата (92,5%), като значителни дялове имат единствено Перник (1,6%), логистичният център Елин Пелин (1,3%) и индустриалният център Ботевград (1,1%). Водещият отрасъл е търговията с дял от 25% от добавената стойност, а на второ място се нарежда бързо растящият ИКТ сектор (24%). Значима роля има и преработващата промишленост, развита в периферните общини – дял от 12%, както и професионалните дейности (9%), в които се отчита аутсорсингът на разнообразни бизнес услуги. В центъра попадат най-големите работодатели в страната – НКЖИ с 11 хил. работници, „Български пощи“ с 8,3 хил. наети, „Кауфланд България“ с 5,8 хил. служители, БДЖ-ПП с 5,3 хил. работници, но е важно да уточним, че значителен дял от отчетените в тези предприятия служители са разпределени на работни места из цялата страна.

Центърът се нарежда на първо място и по размер на чуждестранните инвестиции, които към края на 2021 г. достигат 16 млрд. евро с натрупване. Чуждите капитали са насочени почти изцяло към предприятия в Столична община – 14,7 млрд. евро, а значителни ПЧИ са привлечени в Елин Пелин (430 млн. евро), Ботевград (278 млн. евро) и Божурище (263 млн. евро). Разпределението на чуждите инвестиции в столицата е относително балансирано между отраслите, като водещи са търговията, транспортът и туризмът (4,5 млрд. евро), а в по-малките общини те се насочват по-скоро към индустрията и логистиката. Центърът има най-високата инвестиционна активност в страната, като разходите за придобиване на ДМА са средно 6,5 хил. лв. на човек от населението през 2021 г., съсредоточени най-вече в търговията, транспорта и туризма. Приходите от износ през 2021 г. са 47 млрд. лв., реализирани от търговията, ИКТ и преработващата промишленост. Центърът има третата най-висока средна производителност на труда в страната – 23,9 хил. лв. добавена стойност на един нает годишно.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

„София-Перник-Ботевград“ се отличава с най-ниската безработица сред центровете – 2,5% според данните на Агенцията по заетостта за 2022 г. Най-ниската е безработицата в Столична община (1,5%),

но в някои отдалечени малки общини коефициентът остава висок – до 21% в Трън и 14% в Трехлянско. В повечето общини, особено в столицата и съседните ѝ, почти отсъстват трайно безработни с регистрация в бюрата по труда над година, като по-значителен е дялът им в малките общини край Перник, най-вече в Трън, където те са 10,2%. Относително високи в сравнение с лидерите са дяловете на безработните младежи, като в повечето малки общини на центъра безработни са между 2 и 3% от населението на 15–29-годишна възраст, а в столицата този дял е 0,6%.

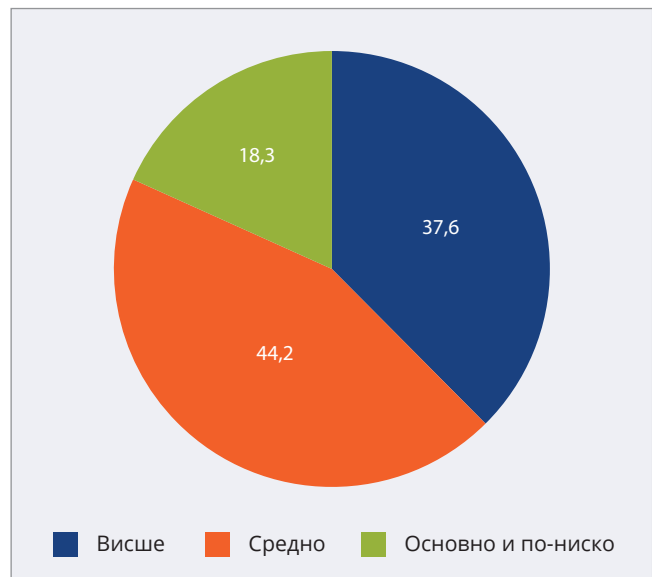
Коефициентът на заетост за възрастовата група от 15 до 64 години в центъра е 71,8%, но с големи разлики между общините – докато в Столична община заетостта е 75%, то в повечето малки общини варира между 55 и 65%. Общият брой на зетите надхвърля 786 хил. души, като от тях 629 хил. души са в столицата, а 35 хил. – в Перник. С над 10 хил. заети са и Ботевград, Елин Пелин, Дупница и Самоков. Център „София-Перник-Ботевград“ е сред малкото, в които общият брой наети лица през последните години отбелязва ръст, макар и сравнително нисък – 2,2% за периода от 2017 г. Най-висок дял са наетите лица в търговията (23%), ИКТ сектора (13%) и преработващата промишленост (12%).

За периода от 2017 до 2021 г. средната заплата в центъра нараства с 49% до 1917 лв. средно месечно най-вече заради доминиращия дял на пазара на труда в Столична община, където средната заплата е 2144 лв. на месец. Най-високите заплати в София към 2021 г. са в сектора на ИКТ (4101 лв. на месец), професионалните дейности (2743 лв. на месец) и здравеопазването (2235 лв. на месец).

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Между преброяванията от 2011 и 2021 г. общините в център „София-Перник-Ботевград“ губят 3,9% от населението си, а в него живеят 1,69 млн. души – над 1/5 от цялото население на България. Центърът има най-високия дял на трудоспособното население от всички центрове в страната – 64,8%, като броят на работоспособните в столицата е 838 хил. души, в Перник – 53 хил., в Дупница – 23 хил. Дялът на възрастното население е относително нисък спрямо средното за страната, като на 65 и повече години са 20,8% от населението, а показателите

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

за демографско заместване потвърждават относително по-бавния процес на застаряване.

Районът около столицата е сред основните притегателни точки за миграция, като средният механичен прираст за центъра е 6,1‰ през 2022 г. Коефициентът обаче е отрицателен в по-голямата част на центъра – повечето заселващи се избират едно от трите ядра и най-вече София и Перник. Естественият прираст е относително благоприятен (-6,1‰) спрямо средното за страната, но варира значително между отделните общини: от -3,4‰ в столицата до цели -51‰ в Ковачевци. Център „София-Перник-Ботевград“ има най-благоприятната образователна структура с дял на лицата с висше образование от населението на възраст 7 и повече години от 37,6%, докато дялът на населението с основно и по-ниско образование е едва 18,3%. В столицата висшистите са значително повече – 43,6%, но в по-голямата част от периферните общини този дял е в диапазона 15–20%, а водещ дял има средното образование. Дялът на неграмотните е най-ниският в страната – 0,5%, като изключение тук правят общините Трън (4,2% неграмотни), Правец (2,5%) и Ихтиман (2%). Резултатите на учениците са сред най-високите в страната – на зрелостния изпит през 2022 г. средната оценка по БЕЛ е „Добър“ 4,24, а средният брой точки на изпита по математика след VII клас е 42,6 от 100 възможни. На територията на центъра са разположени повечето от успешните и водещите средни и висши училища в страната.

Икономически център Пловдив-Марица-Раковски

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

Център „Пловдив-Марица-Раковски“ се характеризира с висока степен на икономическо развитие, движено най-вече от силната преработваща промишленост в периферните общини и услугите в община Пловдив. През последното десетилетие в него се наблюдава най-бързият ръст на добавената стойност сред 16-те центъра в страната. Безработицата е ниска в почти всички общини, а заетостта е сред най-високите в страната. Ръстът на заплатите е по-бавен. Демографската картина в центъра е относително благоприятна в сравнение с останалата част от страната. Постиженията на учениците обаче са ниски, а на места има видими проблеми с неграмотността.

Ключови индикатори за икономически център „Пловдив-Марица-Раковски“

Произведена продукция (2021 г.)	20,1 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	113,4%
Приходи от износ (2021 г.)	9156 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	1893 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	2109 млн. лв.

Население (преброяване 2021 г.) 552 074 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	63,4%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	26,7%
Естествен прираст (2022 г.)	-6,7‰
Механичен прираст (2022 г.)	8,5‰

Брой на заетите (2021 г.) 228 527 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	65,1%
Коефициент на безработица (2022 г.)	4%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	-1,3%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1306 лв./месец

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

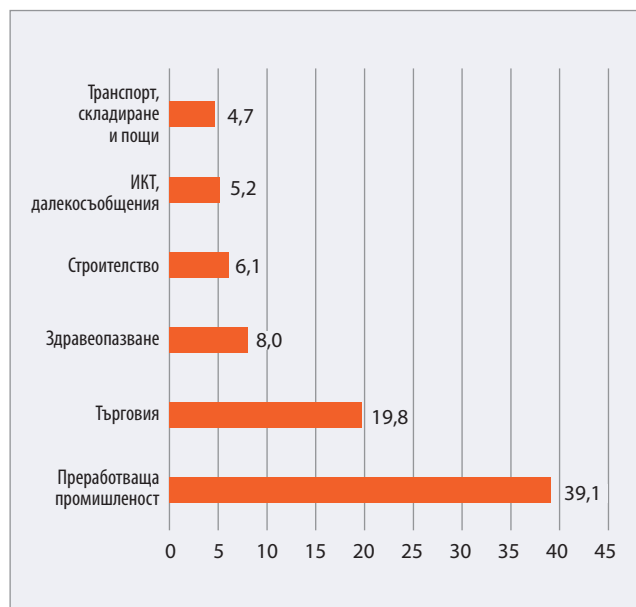
Икономическият център се състои от три ядра – общините Пловдив, Марица и Раковски, и широка периферия, в която попадат още 11 общини. Всички периферни общини са донори на работна сила на Пловдив, а в периферията на Раковски попада и община Брезово. Броят на хората, които пътуват всеки ден от периферията до град Пловдив за работа надхвърля 25 хил. Водещо място в това отношение заема Родопи, където 49% от заетите, или 6,6 хил. души, пътуват всеки ден до Пловдив, други 5,2 хил. идват от Марица, а 4,2 хил. души пътуват от Асеновград. Значителен източник на работници за по-малките ядра пък е самата община Пловдив, като 3,2 хил. души пътуват всеки ден до община Марица, други 850 – до Раковски. Общините Хисаря и Първомай са много близо до присъединяване към периферията на Пловдив, а спрямо предишното издание на изследването (2017 г.) центърът се е разширил с общините Брацигово и Брезово.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

С произведена продукция от 20,1 млрд. лв., или 36,4 хил. лв. на човек от населението, през 2021 г. „Пловдив-Марица-Раковски“ е вторият по мащаб икономически център в страната. Ръстът на добавената стойност в рамките на десетилетието е най-бързият сред 16-те центъра – 113%, най-вече в резултат на ускореното развитие на индустриалните райони. Добавената стойност е концентрирана в община Пловдив (74%), като значителен дял имат и Марица (8,1%), Асеновград (3,6%), Родопи (3,5%) и Раковски (3,3%). Водещ отрасъл е преработващата промишленост с 39% от добавената стойност, следвана от търговията (20%), здравеопазването (8%) и строителството (6,1%). Най-големият работодател в центъра е УМБАЛ „Свети Георги“ с 2,7 хил. работници, следвана от „Либхер-Хаусгерете Марица“ с над 2 хил. служители, КЦМ и транспортната ПИМК с по 1,5 хил. наети. Лидер по приходи за 2021 г. пък е „Табакотрейд“ с 930 млн. лв.

Размерът на преките чуждестранни инвестиции с натрупване през 2021 г. достига 1,89 млрд. евро, от които 75% са в Пловдив, 14% – в Марица, и 6,1% – в Раковски. Чуждите капитали са съсредоточени в индустрията (67%), операциите с недви-

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

жими имоти (14%) и търговията, транспорта и туризма (9,8%). Разходите за придобиване на ДМА през 2021 г. са с относително по-равномерно разпределение, като от общо 2,1 млрд. лв. 36% са в индустрията, 24% – в търговията, транспорта и туризма, 12% – в операциите с недвижими имоти, 9,9% – в строителството. И при този показател за инвестиционна активност лидер е община Пловдив с 68%, следвана от Марица с 8% и Раковски, Родопи и Асеновград с по 4,6%. Предприятията в центъра реализират вторите най-високи приходи от износ в страната – над 9 млрд. лв., или 16,7 хил. лв. на човек от населението. Производителността на труда достига 18,3 хил. лв. добавена стойност на един нает в нефинансовия сектор годишно, което е сравнително висока стойност.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

През 2022 г. безработицата в център „Пловдив-Марица-Раковски“ по данни на Агенцията по заетостта е 4%, но има значителни разлики между общините в състава му – от 2,5% в Пловдив и 3,1% в Марица до 11,3% в Брацигово и Кричим и 14,5% в Брезово. Местният пазар на труда е много динамичен, което се потвърждава от ниския дял на регистрираните над година в бюрата по труда от Агенцията по заетостта лица – той е относително висок единствено в Раковски (2,1% от население-

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

то на възраст 15–64 години) и Брезово (3,2%), докато в Пловдив е едва 0,06%. Делът на безработните сред населението на възраст 15–29 години достига 5,4% в Раковски и 5% в Брезово.

Според данните от преброяването през 2021 г. коефициентът на заетост е сред по-високите – 65,1%, като варира между 69,2% в Пловдив и 48,5% в Кричим. Общият брой на заетите е 229 хил. души, като от тях 144 хил. са в Пловдив, 22 хил. – в Асеновград, а 13 хил. – в Родопи. В рамките на последните 5 години заетостта в центъра се свива, като броят на наетите е намалял с 1,3% спрямо 2017 г. Структурата на заетостта следва близко тази на добавената стойност, като 38% от работещите са в преработващата промишленост, 19% – в търговията, по 6,9% – в транспорта и здравеопазването.

Ръстът на средната за центъра заплата от 2017 до 2021 г. е 49% и достига 1306 лв. брутно месечно, а на ниво община най-високите възнаграждения през 2021 г. са в Куклен (1549 лв. на месец) и Марица (1514 лв. на месец). Най-високите заплати в Пловдив са в бързо развиващия се ИКТ сектор (3262 лв. на месец), както и в здравеопазването (2335 лв. на месец), а в по-малките ядра по-високи възнаграждения предлага секторът на преработващата промишленост.

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Между последните две преброявания на населението жителите на центъра са намалели с 6,3% до общо 552 хил. души, като по-малък спад регистрира единствено центърът около София. Делът на трудоспособното население е висок – 63,4%, съсредоточено в община Пловдив с 208 хил. души в тази възрастова група. Останалата част от предлагането на работна сила е основно в Асеновград – 36 хил. души в трудоспособна възраст, и още по 20 хил. в Родопи и Марица и 16 хил. в Раковски. Делът на възрастното население в центъра не е особено висок, като хората на 65 и повече години са 21,8%, а показателите за демографско заместване сочат към относително бавни процеси на застаряване.

„Пловдив-Марица-Раковски“ има втория най-висок механичен прираст в страната след център „Кърджали“ – 8,5‰ през 2022 г. Важно е да се отбележи, че почти всички общини в състава му увеличават населението си в резултат на миграционните процеси; единствено Съединение и Куклен са с отрицателен механичен прираст (по –5‰), но всички останали са с положителна нетна миграция, най-видима в Брацигово (19,6‰) и Пловдив (12,2‰). Естественят прираст е отрицателен (–6,7‰), но е един от най-благоприятните сред 16-те икономически центъра на страната. Тук обаче има значителни разлики между отделните общини, като естественят прираст варира между –4,2‰ в Пловдив и –5‰ в Раковски до –22,4‰ в Калояново и –20,8‰ в Брезово.

Образователната структура на центъра е относително благоприятна, като през 2021 г. хората с висше и тези с основно и по-ниско образование сред населението на възраст 7 и повече години са с равен дял от 26,7%. Относително висок е обаче делът на неграмотните – 1,5% общо за центъра, но 6,5% в Перущица и 3,9% в Раковски. Нетипично за повечето големи градове, в Пловдив също е висок делът на неграмотните – 1,2%. Резултатите на учениците в центъра също са относително ниски – средният успех на зрелостния изпит по БЕЛ е „Среден“ 3,48, което е третата най-ниска средна оценка в страната. По-добре се представят седмокласниците в центъра, но и техните резултати са далеч от тези в центровете около София и Варна.

Икономически център Варна-Девня

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

„Варна-Девня“ е третият по размер на местната икономика център в страната, като основните ѝ двигатели са секторът на услугите във Варна и силната преработваща промишленост на Девня. Центърът се отличава с високо ниво на привлечените чуждестранни инвестиции и с втората най-висока производителност на труда в страната. Пазарът на труда се характеризира с ниска безработица, висока заетост и високи заплати предимно във водещите отрасли на икономическите ядра. Демографските показатели са относително благоприятни особено на фона на повечето други части на страната. Образователната структура е добра, а учениците в центъра постигат едни от най-високите резултати в България.

Ключови индикатори за икономически център „Варна-Девня“

Произведена продукция (2021 г.)	12,4 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	69,5%
Приходи от износ (2021 г.)	4711 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	1467 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	1229 млн. лв.
Население (преброяване 2021 г.)	269 572 души
Дял на трудоспособното население (2021 г.)	63,9%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	31,2%
Естествен прираст (2022 г.)	–6,7‰
Механичен прираст (2022 г.)	5,8 ‰
Брой на заетите (2021 г.)	176 831 души
Коефициент на заетост (2021 г.)	65,5%
Коефициент на безработица (2022 г.)	3,2%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	–4,8%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1393 лв./месец

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

Център „Варна-Девня“ има две ядра, а периферията на по-малкото ядро община Девня изцяло се припокрива с тази на община Варна. В нея попадат общините Аксаково, Аврен, Белослав, Ветрино, Суворово, Долни чифлик, Дългопол и Провадия. За разлика от повечето центрове в страната „Варна-Девня“ не разширява обхвата си спрямо предишното издание на изследването от 2017 г. Най-голям поток ежедневни трудови мигранти към Варна идва от община Аксаково – 3,7 хил. души, или 48% от всички работещи в общината, а с по над 1000 души – от Белослав и Долни чифлик. Най-големият източник на работна сила за Девня е община Варна – от областния град ежедневно пътуват 1,7 хил. души.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

„Варна-Девня“ е третият по размер на произведената продукция икономически център в страната с 12,4 млрд. лв., или 29,4 хил. лв. на човек от населението през 2021 г. Ръстът на добавената стойност през последното десетилетие е умерен – 69,5%. Степента на концентрация на добавената стойност в ядрата е висока, като в община Варна се генерират 80%, в Девня – 13%, а на трето място е Аксаково с едва 3,7%. Отрасловият профил е

относително балансиран с водещ сектор преработващата промишленост, създаваща 22% от добавената стойност, следвана от търговията (20%), строителството (9,6%), транспорта и складирането (6,8%) и ИКТ (6,3%). Докато в Девня индустрията генерира почти цялата добавена стойност, в по-малките периферни общини (Ветрино, Аврен, Долни чифлик) водеща роля има земеделието, а услугите се концентрират в община Варна. Сред най-големите работодатели са УМБАЛ „Света Марина“ с 1,8 хил. наети, „Електроразпределение-Север“ с 1,7 хил. работещи, транспортната „Дискордия“ с 1,4 хил. служители, както и „Пи Пи Ди България“ с 1,3 хил. наети. Лидер по приходи през 2021 г. пък е производителят на торове „Агрополихим“ в Девня със 730 млн. лв.

Център „Варна-Девня“ има високо ниво на привлечените преки чуждестранни инвестиции, които към края на 2021 г. достигат 1,47 млрд. евро. Малко над половината – 740 млн. евро – са в община Девня, което я поставя на първо място по ПЧИ на човек от населението в страната с 87 хил. евро на човек. От останалите 714 млн. евро повечето са насочени към община Варна. Чуждите инвестиции са съсредоточени в индустрията (55%), операциите с недвижими имоти (19%) и търговията, транспорта и туризма (13%). Сходно е и разпределението при разходите за придобиване на ДМА през 2021 г., като от общо 1,2 млрд. лв. инвестиции 47% са във Варна, 24% – в Девня, 17% – в Аксаково, 10% – в Белослав. И при този инвестиционен показател водеща роля има индустрията (26%), следвана от търговията, транспорта и туризма (17,9%) и строителството (17,7%). Приходите от износ на нефинансовия сектор възлизат на 4,7 млрд. лв., от тях 3,7 млрд. лв. са във Варна и 904 млн. лв. – в Девня. Производителността на труда в център „Варна-Девня“ е 24,2 хил. лв. добавена стойност на един нает годишно – най-високата след тази на център „Загоре“.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

През 2022 г. безработицата средно за центъра по данни на Агенцията за заетостта е 3,2%, като по-ниска е тя единствено в центъра около столицата. Докато безработица почти отсъства във Варна (2,1%) и съседните Белослав (2,1%) и Аксаково (2,8%), то в някои от по-малките общини коефициентът остава относително висок, най-ви-

димо в Дългопол (12%) и Аврен (9,2%). Това са и общините, където има значителна трайна безработица, като лицата с регистрация в бюрата по труда над година са 5% от населението на възраст от 15 до 64 години в Дългопол, 2,9% в Аврен и 2,3% в Суворово на фона на едва 0,02% в община Варна. Повечето общини в състава на центъра нямат особено висока младежка безработица, като с най-висок дял на безработните сред населението на възраст 15–29 години е Аврен – 3,8%.

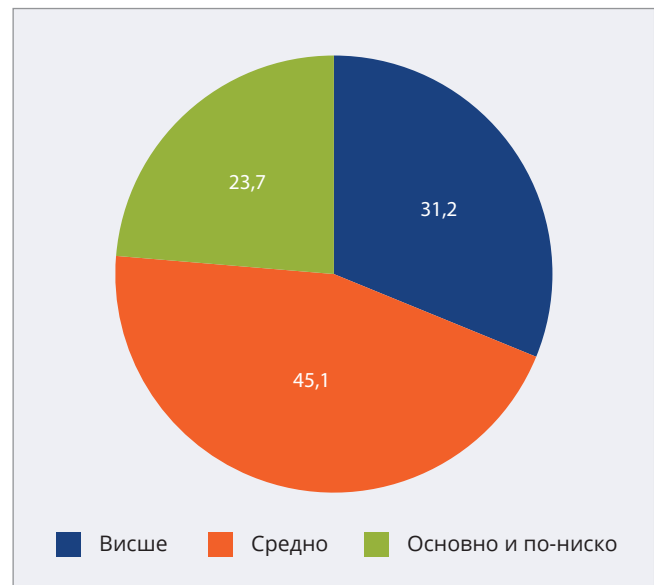
Заетостта в центъра е висока – 65,5% за населението в групата от 15 до 64 години според данните от преброяването през 2021 г., но варира от 69% във Варна и 65% в Белослав до 42% в Дългопол и 49% в Долни чифлик. Общо броят на зетите е 177 хил. души, от които 143 хил. са във Варна. Заетостта във „Варна-Девня“ се свива, като спадът на броя на наетите спрямо 2017 г. е 4,8%. Отрасловото разпределение на заетостта е относително равномерно, като водещ е секторът на търговията (23%), следван от преработващата промишленост (17%) и строителството (11%).

Заплатите във „Варна-Девня“ растат относително бавно в периода от 2017 до 2021 г. с 46% и достигат 1393 лв. средно брутно на месец. И тук разликите между общините са значителни, като с чувствително по-високо средно заплащане са Девня (1947 лв. на месец) и Белослав (1514 лв. на месец). На секторно равнище най-високите заплати са в енергетиката на Девня (3946 лв. на месец), ИКТ услугите на Варна (2535 лв. на месец), както и в преработващата промишленост в Девня (2488 лв. на месец).

ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Независимо от разположението си в Северна България „Варна-Девня“ е сред центровете с относително нисък спад на населението, като то е намаляло с 8,7% до 422 хил. души за десетилетие. Делът на трудоспособните сред тях е един от най-високите в страната – 63,9%, на второ място сред центъра около столицата. Населението в работоспособна възраст е съсредоточено в община Варна – 207 хил. души, както и в Аксаково (12 хил.) и Провадия (11 хил.). Същевременно делът на възрастното население е относително

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

нисък – 21,2%, като и тук „Варна-Девня“ се нарежда на второ място в страната, а индикаторите за демографско заместване показват относително бавни в сравнение с повечето части на България процеси на застаряване.

„Варна-Девня“ е най-привлекателният икономически център в Северна България от гледна точка на миграцията, като през 2022 г. коефициентът на механичен прираст е 5,8‰. Не всички общини в състава му обаче привличат население, като Аксаково, Белослав, Суворово, Провадия и Дългопол нетно губят жители от миграционните процеси. На фона на останалата част от страната и естественният прираст – общо –6,7‰ за центъра, не е особено негативен, а само за община Варна той е –4,9‰.

Центърът има много благоприятна образователна структура, като с висше образование са 31,2% от населението на възраст 7 и повече години, а с основно и по-ниско – едва 23,7%. Във Варна делът на висшестите е чувствително по-висок – 37,4%. Делът на неграмотните в центъра като цяло е 0,9%, макар да е отчетливо по-висок в малките общини – Долни чифлик (3,6%), Дългопол (3,1%), Провадия (2,9%). „Варна-Девня“ има както втората най-висока средна оценка на ДЗИ по БЕЛ сред 16-те центъра – „Добър“ 3,99, така и най-високия среден брой точки на изпита по математика след VII клас – 43,3 от 100 точки.

Икономически център Загоре

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

Икономиката на център „Загоре“ е с най-високата производителност на труда в страната, с нетипичен профил, доминиран от енергетиката и добива на въглища, но и подкрепян от силна преработваща промишленост и услуги в Стара Загора и Казанлък. В центъра извършват дейност и няколко от най-големите работодатели в страната. Пазарът на труда се характеризира с високи заплати, ниска безработица, но има още какво да се желае от гледна точка на заетостта. Населението постепенно се свива, но застаряването е по-бавно в сравнение с други части на страната. Образователната структура е силно доминирана от хора със средно образование, а в някои малки общини има видими проблеми с неграмотността.

Ключови индикатори за икономически център „Загоре“

Произведена продукция (2021 г.)	10,6 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	82,2%
Приходи от износ (2021 г.)	2239 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	1095 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	848 млн. лв.

Население (преброяване 2021 г.)

300 759 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	61,1%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	21,9%
Естествен прираст (2022 г.)	-11,1‰
Механичен прираст (2022 г.)	2,3 ‰

Брой на заетите (2021 г.)

114 652 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	62,1%
Коефициент на безработица (2022 г.)	3,9%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	-7,6%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1304 лв./месец

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

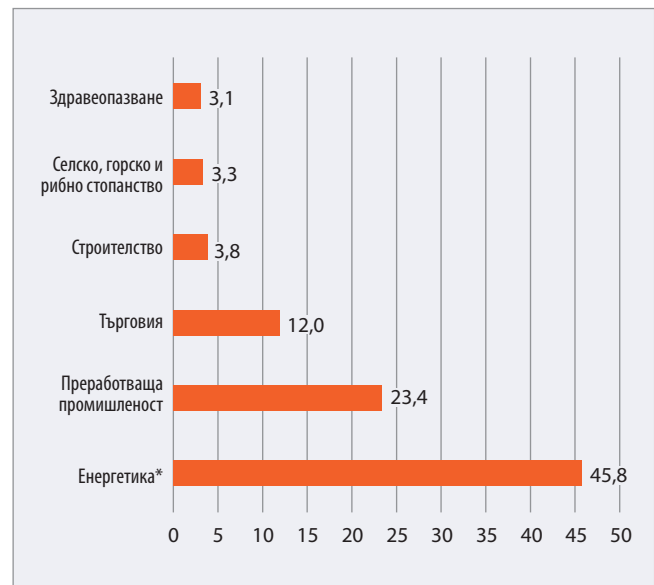
Център „Загоре“ се състои от четири ядра – Стара Загора, Раднево, Гълъбово и Казанлък, и пет периферни общини – Опан, Мъглиж, Павел баня, Нова Загора и Симеоновград. Община Мъглиж попада в периферията и на Стара Загора, и на Казанлък, а Гълъбово и Раднево са включени в обхвата на центъра, тъй като привличат голям брой работници – всеки ден до тях пътуват общо 4,5 хил. души. В относително изражение най-тясно свързани са пазарите на труда на Стара Загора и Опан, като 31% от работниците от периферията пътуват до ядрото. Центърът се отличава и с това, че включва общини от три административни области – Хасково, Стара Загора и Сливен.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Общият размер на произведената продукция на икономическия център през 2021 г. достига 10,6 млрд. лв., или 35,3 хил. лв. на човек от населението. Ръстът на добавената стойност през последното десетилетие е 82% – сред по-високите в страната. Заради водещата роля на енергетиката и добива с най-висока добавена стойност е община Раднево – 34% от общата за центъра, следвана от Стара Загора с 30%, Казанлък със 17% и Гълъбово с 14%. Заради правилата за конфиденциалност на НСИ, които не позволяват публикуването на част от данните, не е известен точният дял на някои ключови сектори в добавената стойност за община Раднево, но взети заедно, добивната промишленост и енергетиката формират общо 53% от добавената стойност на центъра. Значителна роля играе и преработващата промишленост с дял от 23%, съсредоточена най-вече в Стара Загора и Казанлък, както и търговията с 12% от добавената стойност. На територията на центъра извършват дейност някои от най-големите работодатели не само в региона, но и в цялата страна – оръжейният завод „Арсенал“ наема 7,2 хил. работници, „Мини Марица-Изток“ – 6,9 хил. души, няколко дружества на „Рудник Трояново“ – 5,2 хил. души.

Към края на 2021 г. общият размер на привлечените чуждестранни инвестиции в центъра достига 1,1 млрд. евро. Те са съсредоточени най-вече в община Гълъбово – 65% от всички ПЧИ, почти изцяло в енергийния сектор. Разпределението

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

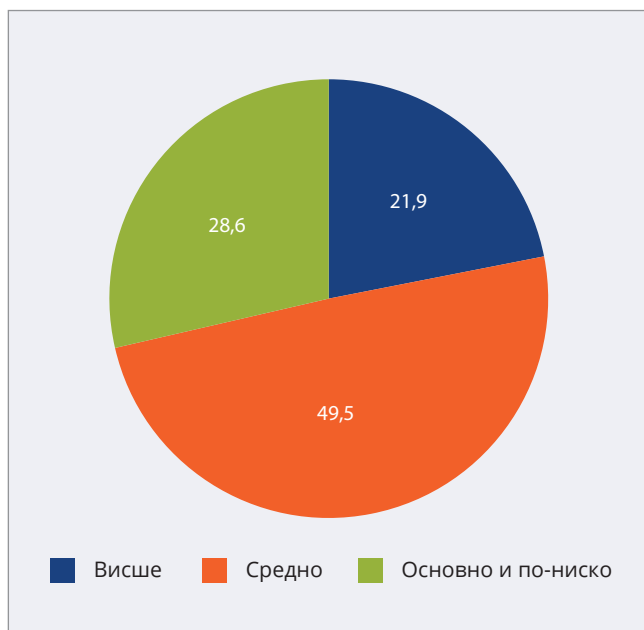
* Делът на енергетиката е приблизителен.

на разходите за придобиване на ДМА е по-равномерно, като от общо 848 млн. лв., инвестирани през 2021 г., 42% са в индустрията, а 19% – в търговията, транспорта и туризма. Инвестиционната дейност е съсредоточена в Стара Загора, където са реализирани 46% от разходите за закупуване на машини, земя и сгради, други 21% са в Казанлък, 5% – в Раднево. Приходите от износ са ниски спрямо размера на местната икономика – 2,2 млрд. лв., но това не включва износа на произведена от предприятията на територията на центъра електроенергия. Благодарение на структурата на икономиката със силно доминираща роля на енергетиката и добива център „Загоре“ има най-високата производителност на труда от 16-те центъра в страната – 29,5 хил. лв. добавена стойност на един нает годишно.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

През 2022 г. средният коефициент на безработица е 3,9% според данните на Агенцията по заетостта, а отчетливо по-висок е той в Симеоновград (13%) и Мъглиж (7,2%). В част от малките общини има значителен дял на трайно безработните, като с регистрация в бюрата по труда над година са 6% от трудоспособните в Симеоновград и 1,6% в Опан. Относително висока е и младежката безработица – делът на безработните сред население-

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

то на възраст от 15 до 29 години е 2,5% в Раднево и Гълъбово и 6% в Симеоновград. Коефициентът на заетост е сред по-високите в страната – 62,1% от населението в работоспособна възраст, но варира от 41,7% в Симеоновград до 67,4% в Стара Загора. Повечето заети са концентрирани в Стара Загора – 61 хил. души, други 26 хил. души са в Казанлък.

През последните 5 години се наблюдава относително бързо свиване на заетостта, като спрямо 2017 г. броят на наетите в центъра е намалял със 7,6%. Поради посочените по-горе проблеми с конфиденциалността на данните не можем да оценим дяловете на енергетиката и на добива в общата заетост. Преработващата промишленост дава работа на 37% от всички наети, следвана от търговията с 16%. От гледна точка на териториалното разпределение 47% от наетите са в Стара Загора, 25% – в Казанлък, а сред двете „енергийни“ ядра по-голямото е Раднево с 14% от всички наети в центъра.

През последните 5 години средната заплата расте най-бавно сред 16-те икономически центъра – с 39,8% до 1304 лв. месечно, като резултат най-вече от високата база към началото на периода. Центърът включва две от общините с най-високи средни заплати в страната – Раднево (2040 лв.

на месец през 2021 г.) и Гълъбово (1985 лв. на месец). Най-високите заплати в Стара Загора също са в енергетиката (2259 лв. на месец), както и в културата, спорта и развлечението (1929 лв. на месец), а в Казанлък – в здравеопазването (1882 лв. на месец).

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

В периода между последните две преброявания населението на „Загоре“ е намаляло с 12% до 301 хил. души. Делът на хората на възраст 65 и повече години е 24% – близък до средния за страната, като осезаемо застаряваща е единствено община Опан (43%). Показателите за демографско заместване също свидетелстват за относително по-бавно застаряване. През 2021 г. делът на населението в трудоспособна възраст е 61%, или 184 хил. души, от тях 91 хил. в Стара Загора, други 40 хил. – в Казанлък, 17 хил. – в Нова Загора.

Взети заедно, общините в центъра привличат мигранти, като средният механичен прираст през 2022 г. е бил 2,3‰. Население обаче привличат единствено Стара Загора, Казанлък и Нова Загора, а в останалата част на центъра, в т.ч. в останалите две ядра, механичният прираст е отрицателен. Естественият прираст на центъра е -11,1‰, близо до средното за страната, но е значително по-нисък в Раднево (-16‰), Гълъбово (-19‰) и Опан (-33‰).

Център „Загоре“ има особена образователна структура, като според данните от преброяването делът на висшестите е 22% от населението на възраст 7 и повече години, а делът на хората с основно и по-ниско образование – 29%. Това от своя страна означава, че най-големият дял от населението – и от работната сила – е със средно образование, което е до голяма степен очаквано предвид профила на местната икономика. Висок е обаче делът на неграмотните – 2,1%, най-видимо в Мъглиж (9,6%), която е сред общините с най-голям дял на неграмотните в страната. Резултатите на учениците са близки до средните за страната, като средната оценка на матурите по БЕЛ през 2022 г. е „Добър“ 3,74, а средният брой точки на изпита по математика след VII клас – 31,8 от 100 възможни.

Икономически център Русе-Търговище-Разград

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

Икономиката на „Русе-Търговище-Разград“ е от големите и добре развитите сред 16-те икономически центъра, въпреки че през последните години не бележи значителен растеж. Водеща роля играят няколко големи предприятия в преработващата промишленост, които създават значителна част от заетостта. Пазарът на труда е неравномерно развит, като на места има клъстери с висока и дългосрочна безработица и ниска заетост. Демографските процеси са силно неблагоприятни – населението се свива и застава бързо. Образователната структура не е особено благоприятна особено ако Русе се отдели от останалите общини.

Ключови индикатори за икономически център „Русе-Търговище-Разград“

Произведена продукция (2021 г.)	9,97 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	69,6%
Приходи от износ (2021 г.)	4553 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	626 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	866 млн. лв.

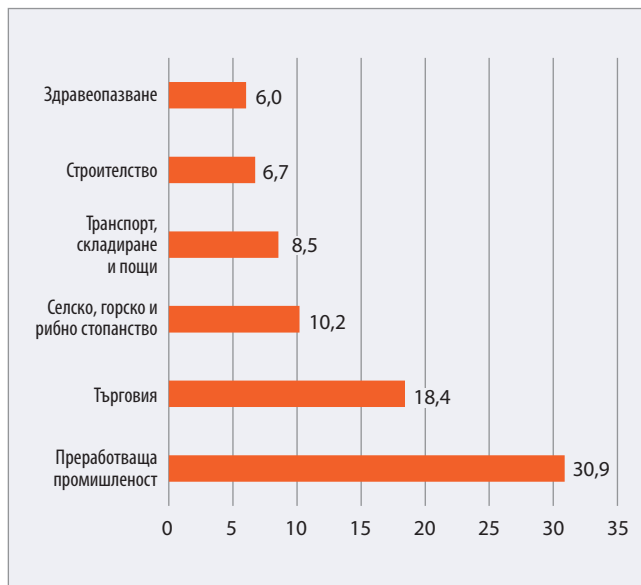
Население (преброяване 2021 г.) 332 505 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	61,7%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	20,7%
Естествен прираст (2022 г.)	-13,6‰
Механичен прираст (2022 г.)	2,6 ‰

Брой на заетите (2021 г.) 122 165 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	59,5%
Коефициент на безработица (2022 г.)	6,9%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	-8,2%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1255 лв./месец

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

Център „Русе-Търговище-Разград“ обединява три ядра, чиято периферия се преплита, като община Лозница попада в перифериите на ядрата Търговище и Разград, община Цар Калоян – в перифериите на Русе и Разград. В периферията на трите ядра попадат общо 12 малки общини. При Русе най-интензивна е трудовата миграция от община Иваново, откъдето ежедневно пътуват 1229 души, или 50% от всички заети в нея. Общо 37% от всички заети в община Лозница всеки ден пътуват за работа към един от близките големи града Търговище и Разград. В сравнение с предишното издание на изследването (2017 г.) Русе е добавил към периферията си Борово, Цар Калоян и Кубрат, Търговище – Омуртаг и Антоново, а Разград за първи път покрива критериите за икономическо ядро.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

През 2021 г. общият размер на произведената продукция на 15-те общини в състава на икономическия център е 9,97 млрд. лв., или 30 хил. лв. средно на човек от населението. В периода 2012–2021 г. ръстът на добавената стойност е 70% – от

носително нисък на фона на лидерите. Добавената стойност е съсредоточена в икономическите ядра, като 54% са в община Русе, 17% – в Търговище, и 12% – в Разград. От периферните общини най-голяма тежест имат Сливо поле и Ветово, които са доминирани от индустрията около гр. Русе и където се създават съответно 7 и 3% от общата добавена стойност. Водещият отрасъл е този на преработващата промишленост – 31% от добавената стойност, следван от търговията – 18%, а на трето място с 10% се нарежда селското стопанство. Важно е да отбележим, че в по-малките общини то играе значително по-голяма роля. Водещите фирми са в различни сектори на преработващата промишленост, като най-големите работодатели са стъklarската „Пашабахче“ с 1,7 хил. работещи в Търговище, „Витте Аутомотив“ с 1,1 хил. души в Русе, както и хранителната „Пилко“ в Разград с 858 работници. Лидер по приходи през 2021 г. е русенската „Астра Биоплант“ с 3,36 млрд. лв.

Икономическият център има средновисоко равнище на преки чуждестранни инвестиции – 626 млн. евро с натрупване в края на 2021 г.; от тях 355 млн. евро са в община Русе, други 267 млн. евро – в Търговище, като представеният тук сбор не включва община Разград, за която данните са поверителни. Почти всички чужди инвестиции са съсредоточени в преработващата промишленост. Разходите за придобиване на ДМА през 2021 г. достигат 866 млн. лв., разпределени основно между преработващата промишленост (35%), търговията, транспорта и туризма (23%) и селското стопанство (17%). В община Русе са реализирани 49% от разходите за закупуване на машини, земя и сгради в центъра, още 15% – в Търговище, и 14% – в Разград. Приходите от износ през 2021 г. надхвърлят 4,5 млрд. лв., или 13,8 хил. лв. на човек от населението, което поставя центъра в групата на експортно ориентирани. Производителността на труда е на пето място сред 16-те центъра с 21,4 хил. лв. добавена стойност на един нает.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

И през 2022 г. центърът остава с относително висока спрямо останалите части на страната безработица от 6,9% според данните на Агенцията

по заетостта. Средната стойност обаче прикрива много големи различия между отделните общини, като делът на безработните варира от 3,2% от трудоспособното население в община Русе до 25% в община Самуил и 22% в община Антоново. В Разград и Търговище коефициентът е близък, съответно 4,6 и 4,7%. На места има и видими проблеми с трайната безработица – докато в Русе делът на безработните с регистрация в бюрата по труда повече от година е едва 0,3%, то в Търговище надхвърля 1%, а във Ветово – 10%, и в Самуил – 12%. На места делът на безработните младежи също е значителен – 7% от населението на възраст от 15 до 29 години във Ветово и Ситово, докато сред ядрата по-значителен е този дял в Разград – 1,6%.

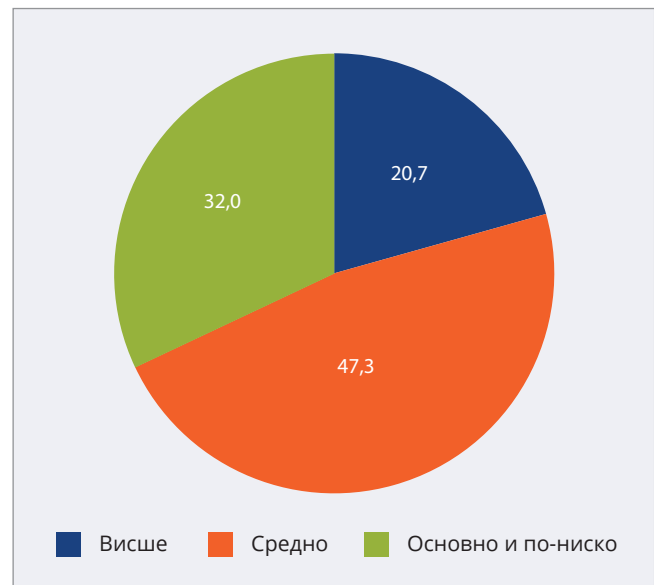
Заетостта във възрастовата група от 15 до 64 години е 59,5%, но и тук има големи разлики в отделните общини – от 67,8% в Русе до 32,3% в Антоново. Най-голям брой заети лица е съсредоточен в трите ядра – 59,8 хил. души в Русе, 17,6 хил. в Търговище и 17,1 хил. в Разград. Заетостта в центъра се свива относително бързо, като броят на наетите е намалял с 8,2% през последните 5 години. Структурата на заетостта следва общо тази на икономиката на центъра, като водещ дял има преработващата промишленост (39%), както и търговията (18%).

През последните 5 години средната заплата в центъра е нараснала с 51% до 1255 лв. средно месечно, между 1438 лв. в Разград и 921 лв. в Цар Калоян. Най-високите заплати и в трите икономически ядра предлага здравеопазването, като в Русе те са средно 2404 лв. на месец, в Разград – 1977 лв. на месец, в Търговище – 1929 лв. на месец.

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Подобно на останалите центрове в Северна България „Русе-Търговище-Разград“ бързо губи население, като между последните две преброявания то спада със 17,6% до 333 хил. души. Тук се отчита и един от най-високите дялове на възрастно население, като през 2021 г. за хората на 65 и повече години той е бил 25,5% общо за центъра, достигайки 39,6% в Иваново. Показателите за де-

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

мографско заместване сочат относително бързи процеси на застаряване. Същевременно делът на населението в трудоспособна възраст е сред по-високите – 61,7% средно за центъра. Трудоспособните са съсредоточени в ядрата – 88 хил. души в Русе, 30 хил. души в Търговище и 27 хил. души в Разград.

Свиването на населението е резултат най-вече от силно негативния естествен прираст, който достига $-13,6\text{‰}$ средно за центъра през 2022 г., но варира от -10‰ в Търговище до $-33,5\text{‰}$ в Иваново. Центърът като цяло отчита положителна миграция с коефициент на механичен прираст $2,6\text{‰}$, а най-привлекателни са някои от малките общини – Самуил (11‰), Ветово ($6,7\text{‰}$) и Лозница ($6,2\text{‰}$).

Образователната структура на центъра е относително неблагоприятна, като с висше образование са 20,7% от населението на възраст 7 и повече години, с основно и по-ниско – 32%, а делът на неграмотните е 1,1%. Делът на висшистите е значително по-висок в община Русе (28,2%), а неграмотността е по-отчетлив проблем в малките общини – Самуил (4,6%) и Борово (4,4%). Резултатите на учениците също не са особено високи, като средната оценка на ДЗИ по БЕЛ за 2022 г. е „Добър“ 3,58, а средният брой точки на изпита по математика след VII клас е едва 32,7 от 100.

Икономически център Бургас-Несебър

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

Център „Бургас-Несебър“ има силно развита и разнообразна икономика. Растежът ѝ е по-бавен в сравнение с останалите центрове най-вече заради негативното влияние на ковид пандемията върху туризма. Инвестициите са високи, като по ПЧИ на човек от населението центърът се нарежда веднага след столицата. Пазарът на труда се свива бързо, но пикът на безработицата вече е преодолян. Центърът привлича значителен брой мигранти, като механичният прираст надхвърля негативния ефект на отрицателния естествен прираст. Образователната структура е благоприятна, а резултатите на учениците – сред най-високите в страната.

Ключови индикатори за икономически център „Бургас-Несебър“

Произведена продукция (2021 г.)	7,73 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	52,6%
Приходи от износ (2021 г.)	3489 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	2211 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	1087 млн. лв.

Население (преброяване 2021 г.) 332 288 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	63,4%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	24,6%
Естествен прираст (2022 г.)	-7,4‰
Механичен прираст (2022 г.)	7,7‰

Брой на заетите (2021 г.) 130 629 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	61,9%
Коефициент на безработица (2022 г.)	3,9%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	-9,9%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1232 лв./месец

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

Център „Бургас-Несебър“ включва общините Бургас и Несебър като икономически ядра, както и Камено, Средец, Созопол, Айтос, Руен и Поморие като тяхна периферия. В сравнение с предишното издание на изследването (2017 г.) Несебър вече покрива критериите за ядро, а с присъединяването на Поморие се разширява обхватът на центъра. Община Бургас привлича ежедневно над 6,4 хил. работници от периферните си общини, а Несебър – 2,9 хил. Трудовата заетост в Бургас е от най-голямо значение за пазара на труда в Камено, където 35% от заетите пътуват всеки ден, а източникът на най-много приходящи работници е Айтос – 1,5 хил. души. За Несебър тази роля играе Поморие, откъдето всеки ден за работа пътуват 1,7 хил. души, или 18% от всички заети.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Общият размер на произведената продукция на общините в състава на „Бургас-Несебър“ е 7,73 млрд. лв. за 2021 г., или 23,2 хил. лв. на човек от населението. В рамките на последното десетилетие ръстът на добавената стойност е 53% – най-ниският след този на център „Благоевград“. Трябва обаче да се има предвид, че 2021 г. е особено тежка за туристическия бранш, ключов за местната икономика. Добавената стойност е концентрирана в община Бургас, която генерира 75% от създадената в центъра, други 10% са в Несебър, по 4% – в Средец и Поморие. От отраслова гледна точка икономиката е балансирана – водеща роля играят преработващата промишленост (21%) и търговията (19%), но значителен дял имат и транспортът и складовете (12%), туризмът (10%), строителството (9%) и здравеопазването (7%). Трябва да се има предвид, че в „нормална“ година, без ковид-19, туризмът би заемал значително по-голям дял, особено в периферията. Сред водещите работодатели са „Лукойл Нефтохим“ с 1,3 хил. работници, който е и лидер по приходи през 2021 г., „Водоснабдяване и канализация“ с 1,3 хил. души, както и „Нурсан Отомотив“ и текстилното предприятия „Яна“ с по над 1000 служители.

Общият размер на преките чуждестранни инвестиции в „Бургас-Несебър“ към края на 2021 г. възлиза на 2,21 млрд. евро, или 6,7 хил. евро на

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

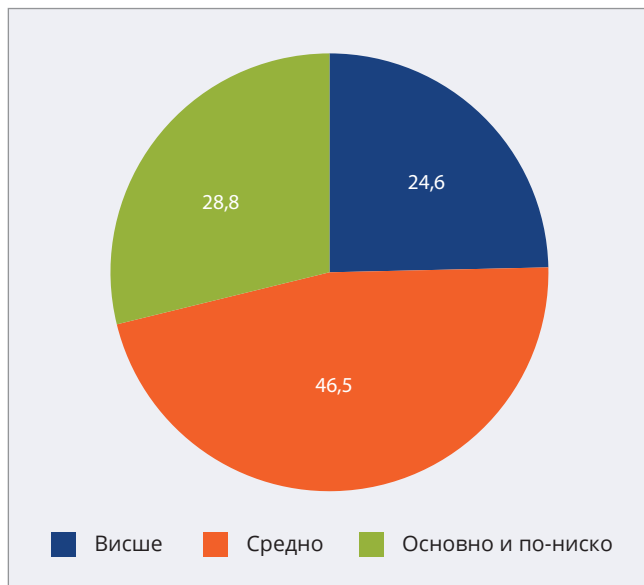

човек от населението, като по-високи ПЧИ на човек има само центърът около столицата. Чуждите капитали са концентрирани в двете ядра, като в Бургас са 93% от тях, в Несебър – други 5%. Разходите за придобиване на ДМА през 2021 г. достигават 1,1 млрд. лв., като 73% от тях са извършени от предприятията в Бургас, 12% – в Несебър, и 7% – в Поморие. Основен двигател на инвестициите в дълготрайни активи е индустрията – в нея са съсредоточени 33%, както и търговията, транспортът и туризмът с още 27%. Икономиката на „Бургас-Несебър“ е относително по-слабо ориентирана към експорт в сравнение с повечето големи центрове, с 3,5 млрд. лв. приходи от износ през 2021 г. Производителността на труда е сред най-високите в страната с 23,4 хил. лв. добавена стойност на един нает.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

Две години след срива на туризма и рязкото влошаване на състоянието на местния пазар на труда безработицата в „Бургас-Несебър“ е относително ниска – 3,9% средно за центъра през 2022 г.; в Бургас тя е 2,5%, а единствено в община Средец надхвърля 10%. Местният пазар на труда е силно динамичен, трайно безработни практически отсъстват, като делът на хората с регистрация в бюрата по труда над година надхвърля

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

0,5% единствено в община Средец. Видим обаче е проблемът с младежката безработица, като в община Несебър делът на регистрираните безработни сред хората на 15–29-годишна възраст надхвърля 2% през 2022 г. Според данните от преброяването през 2021 г. заетостта в центъра е 62%, близо до средните за страната стойности. В повечето малки общини заетостта варира около 55%, в Несебър – 63%, в Бургас – 67%. Работещите са струпани в община Бургас – 85 хил. души, докато в Несебър те са 9,5 хил., а в Поморие и Айтос – по 9 хил.

През последните 5 години „Бургас-Несебър“ е икономическият център с най-голям спад на заетостта, като броят на наетите намалява с 10% в сравнение с 2017 г. Това обаче най-вероятно отразява временно състояние на пазара на труда, а не трайна тенденция, в резултат на свиването на туризма. Разпределението на наетите се отличава от структурата на добавената стойност, като най-много работни места създава търговията (21%), преработващата промишленост се нарежда на второ място с 19% от наетите, а туризмът е на трето с 15%.

Ръстът на заплатите през последните 5 години е сред най-бавните за икономическите центрове в страната – 42%, като по-бавен е той единствено в център „Загоре“. Средната за „Бургас-Несебър“

стойност за 2021 г. е 1232 лв. бруто на месец. Значително по-високо е обаче заплащането в развиващия се ИКТ сектор на община Бургас – 2490 лв. на месец, както и в здравеопазването – 2291 лв. В Несебър най-високите заплати също са в здравеопазването – 1912 лв. средно на месец.

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Между последните две преброявания населението на „Бургас-Несебър“ намалява със 7,3% до 332 хил. души – относително малък спад на фона на повечето други центрове. Освен това центърът е с относително малък дял на възрастното население, като хората над 65-годишна възраст са 21,2% от населението. По-нисък е делът на възрастните единствено в центъра около столицата, но „Бургас-Несебър“ има малко по-благоприятни показатели за демографско заместване, които свидетелстват за по-бавни темпове на застаряване. Същевременно делът на населението в трудоспособна възраст средно за центъра е 63,4% и е съсредоточено в община Бургас, където работоспособните са над 125 хил. души.

Центърът е сред най-привлекателните за мигранти, като средният механичен прираст за 2022 г. е 7,7‰. Почти всички общини нетно привличат население, като лидер е Несебър, където ръстът в рамките на годината е 64‰. Същевременно естественят прираст е –7,4‰ и е сред най-добрите в страната, но видимо по-неблагоприятен е в малките общини, особено в Созопол (–16‰) и в Средец (–15‰).

Образователната структура на населението е относително благоприятна, като през 2021 г. с висше образование са 24,6% от населението на възраст 7 и повече години, а с основно и по-ниско – 28,8%. Относително висок е обаче делът на неграмотните – средно 1,6% за центъра, но значително по-висок е в Камено (4,1%) и в Средец (5%). Постиженията на учениците са над средните за центровете, като на държавните зрелостни изпити по БЕЛ средната оценка е „Добър“ 3,73, а средният брой точки на изпита по математика след VII клас – 37,3 от 100 точки. По-добър резултат на това изпитване постигат единствено учениците в центъра около столицата и център „Варна-Девня“.

Икономически център Сливен-Ямбол

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

Център „Сливен-Ямбол“ има относително добре развита местна икономика, силно концентрирана в няколко големи, експортно ориентирани индустриални предприятия в двете икономически ядра. Пазарът на труда се характеризира с ниска безработица, но и с ниска заетост, което разкрива висок дял на икономически неактивни лица в петте общини. Центърът застарява относително бавно в сравнение с останалите части на страната и губи население в резултат както на миграцията, така и на естествените процеси. Образователният профил на населението е силно неблагоприятен, особено от гледна точка на високия дял на неграмотните, а постиженията на училищното образование – много слаби.

Ключови индикатори за икономически център „Сливен-Ямбол“

Произведена продукция (2021 г.)	4,05 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	62,8%
Приходи от износ (2021 г.)	1847 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	120 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	392 млн. лв.

Население (преброяване 2021 г.) 219 505 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	59%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	18,6%
Естествен прираст (2022 г.)	-7,4‰
Механичен прираст (2022 г.)	-0,1‰

Брой на заетите (2021 г.) 73 159 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	56,2%
Коефициент на безработица (2022 г.)	5,2%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	-8,4%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1205 лв./месец

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

Център „Сливен-Ямбол“ се състои от две ядра – общините Сливен и Ямбол, както и от три малки периферни общини – Твърдица, Тунджа и Стралджа. Най-тясно е обвързана със своето ядро община Тунджа, от която всеки ден до Ямбол пътуват 2,2 хил. души, или 36% от заетите – следствие от административното деление, което отделя градския център от земеделските земи и села около него. Сливен е ново за това издание на изследването икономическо ядро, в чиято периферия е само община Твърдица. Съдейки по трудовата миграция, община Елхово е относително близо (7,1% от заетите пътуват ежедневно за работа) до присъединяване към територията на икономическия център.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Общият размер на произведената продукция на петте общини в състава на център „Сливен-Ямбол“ през 2021 г. е 4 млрд. лв., или 18,5 хил. лв. на човек от населението. Добавената стойност в центъра е разпределена относително поравно между двете ядра, като община Сливен генерира

47%, община Ямбол – 44%, община Тунджа – 5%, и община Стралджа – 3%. От гледна точка на разпределението по отрасли водеща роля има преработващата промишленост с 34%, следвана от търговията с 22%, а на трето място се нарежда селското стопанство с 12%. Селското стопанство е с особено голяма тежест в периферните общини на Ямбол, където допринася за половината добавена стойност. Водещият работодател в центъра е „Язак България“, която наема над 5 хил. души през 2021 г., следвана от текстилния производител „Е. Миролио“ с 2,3 хил. служители, както и от дърводобивното „Югоизточно държавно предприятие“ с 1,5 хил. души. Лидер по приходи пък е „Папас олио“ с 573 млн. лв.

Размерът на преките чуждестранни инвестиции в центъра е 120 млн. евро, разпределени между двете ядра – 80 млн. лв. в Сливен и 40 млн. лв. в Ямбол, съсредоточени почти изключително в преработващата промишленост. Значително по-различно е разпределението на инвестициите в петте общини през последната отчетна година, като лидер е община Ямбол с 42%, а в Сливен са реализирани други 40% от разходите за придобиване на ДМА. Общата стойност на тези разходи е 392 млн. лв. през 2021 г., от които 105 млн. са в търговията, транспорта и туризма, 84 млн. – в селското стопанство, и 63 млн. – в индустрията. Спрямо броя на населението център „Сливен-Ямбол“ се отличава с най-слабата инвестиционна активност след център „Хасково“ с едва 1784 лв. ПЧИ средно на човек. Предприятията са силно ориентирани към експорт, като приходите от износ през 2021 г. са 1,85 млрд. лв. Производителността на труда също е относително висока и достига 18 хил. лв. добавена стойност средно на един нает в нефинансовия сектор.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

След увеличението през 2020 г. безработицата в „Сливен-Ямбол“ се свива до 5,2% от населението на 15–64-годишна възраст през 2022 г. Има големи разлики между общините в центъра, като тя варира от 3,1% в Ямбол до 18% в Твърдица. Безработицата изглежда преходна, като значителен дял на безработните с над го-

дина регистрация в бюрата по труда е отчетен единствено в Твърдица – 2,3%. В тази община се наблюдава и по-висок дял на безработните младежи – 4,2% от населението на възраст от 15 до 29 години, но в останалите общини този дял е незначителен. Същевременно коефициентът на заетост според преброяването от 2021 г. е третият най-нисък сред всички икономически центрове в изследването – 56,2%, което говори за значителен брой на неактивните лица на местния пазар на труда. Общият брой на заетите е 73 хил. души, от които 37 хил. души са в Сливен и 25 хил. души – в Ямбол.

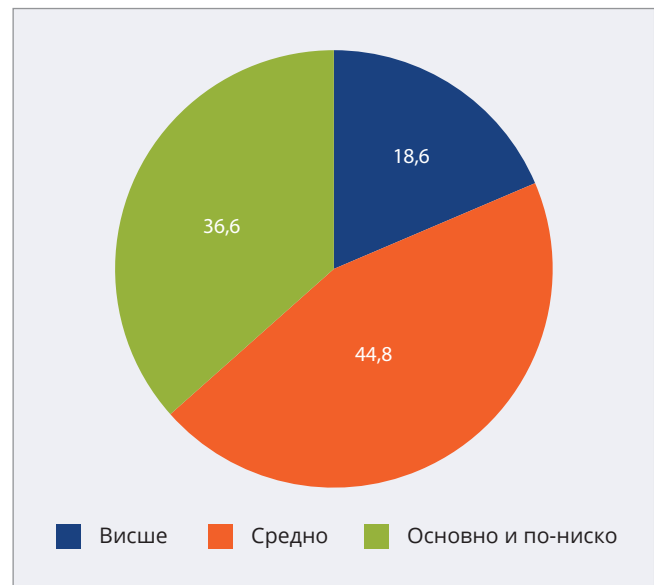
През последните 5 години заетостта в центъра се свива чувствително, като спрямо 2017 г. броят на наетите е намалял с 8,4%, а по-бърз спад има единствено в център „Бургас-Несебър“. Водещият отрасъл сред наетите е преработващата промишленост с 41%, следвана от търговията с 21%, селското стопанство с 9% и строителството с 6%. През същия период се наблюдава относително висок ръст на средните брутни месечни заплати от 54% – до 1205 лв. Най-високата средна заплата обаче не е в някое от ядрата, а в община Тунджа – 1256 лв. на месец. Сред икономическите дейности най-високо е заплащането в здравеопазването – 1967 лв. в Сливен и 2065 лв. в Ямбол.

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Между последните две преброявания населението на центъра е намаляло с 12% до 220 хил. души – относително малък спад в сравнение с други региони на страната. Основната част от населението в центъра е в община Сливен – 125 хил. души, а в Ямбол живеят други 74 хил. души. Въпреки че делът на възрастното население (на 65 и повече години) е относително висок – 23,4%, индикаторите за демографско заместване разкриват относително бавно застаряване в сравнение с останалите центрове. Делът на трудоспособното население обаче също е нисък – 59%, или 130 хил. души.

За разлика от всички останали икономически центрове с изключение на „Козлодуй“ „Сли-

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

вен-Ямбол“ губи население в резултат на миграционните процеси. Механичният прираст през 2022 г. е -0,1‰, като в предишни години показателят е бил по-изразено негативен, особено в двете ядра. За сметка на това естественият прираст е относително висок (-7,4‰). Твърдица е една от общо 4-те общини в страната, където балансът на раждаемостта и смъртността е положителен – 2,9‰ за 2022 г., но за сметка на това в Тунджа спадът достига -19‰.

Значителна пречка пред по-нататъшното развитие на центъра е образователният профил на работната сила. Според данните от преброяването с висше образование са едва 18,6% от цялото население на възраст 7 и повече години, а с основно и по-ниско – 36,6% (в Тунджа – 43%, в Твърдица – 59%). Прави впечатление и много високият дял на неграмотните – 4,3% за центъра като цяло, но 4,8% в община Сливен и цели 11% в Твърдица. Това е отражение на относително слабите резултати на местното училищно образование, като учениците в тези общини имат не особено високи оценки както на зрелостния изпит по БЕЛ – „Среден“ 3,77, така и на външното оценяване по БЕЛ след VII клас – 41,4 точки от възможни 100.

Икономически център Шумен

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

Център „Шумен“ има относително добре развита местна икономика, движена най-вече от ориентираната към износ преработваща промишленост. Инвестиционната активност обаче остава относително слаба в сравнение с други региони на страната. Пазарът на труда среща значителни трудности – висока трайна безработица и големи неравенства в заетостта между отделните общини в състава на центъра. Сред големите предизвикателства са бързото свиване на населението и застаряването, както и преодоляването на силно неблагоприятната образователна структура и слабите резултати на местната образователна система.

Ключови индикатори за икономически център „Шумен“

Произведена продукция (2021 г.)	3,36 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	69,8%
Приходи от износ (2021 г.)	1611 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	69 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	284 млн. лв.

Население (преброяване 2021 г.)

123 777 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	62%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	20,9%
Естествен прираст (2022 г.)	-12,3‰
Механичен прираст (2022 г.)	6,9‰

Брой на заетите (2021 г.)

45 697 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	59,4%
Коефициент на безработица (2022 г.)	9,4%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	1,2%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1236 лв./месец

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

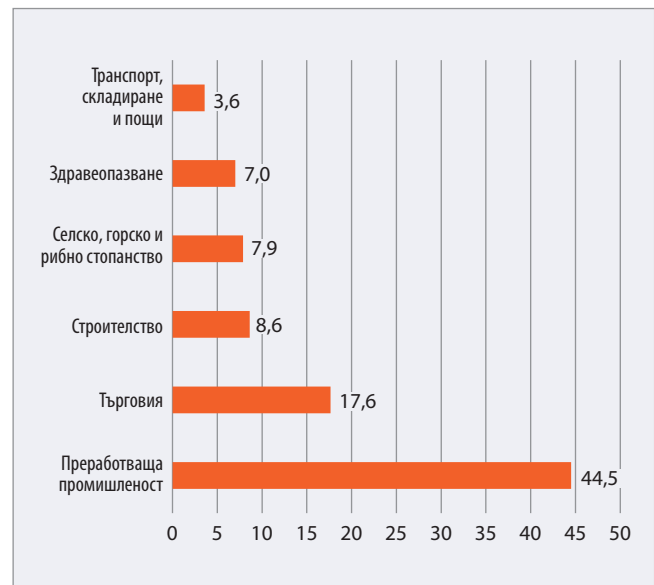
Център „Шумен“ се състои от едно ядро – община Шумен – и шест периферни общини – Хитрино, Венец, Велики Преслав, Смядово, Каспичан и Каолиново. Спрямо предишното издание на изследването (2017 г.) в периферията попадат две нови общини – Каспичан и Каолиново, а други две са много близо до прага за включване, като съответно 9,4% от заетите в Нови пазар и 9,3% от тези в Никола Козлево ежедневно пътуват, за да работят на територията на ядрото. Община Шумен привлича от периферията си над 3 хил. работници, най-много от Велики Преслав – 857, а работата в ядрото е най-важна за Хитрино и Венец, където съответно 38 и 33% от всички заети пътуват всеки ден до работните си места в община Шумен.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

През 2021 г. общият размер на произведената продукция в център „Шумен“ е 3,36 млрд. лв., или 27,2 хил. лв. на човек от населението, което е близо до средните за страната стойности. Ръстът на местната икономика е относително умерен, като спрямо 2012 г. добавената стойност е нараснала със 70%. Концентрацията на икономическата активност е относително висока: 83% от общата добавена стойност се създава в ядрото, 6,4% – в Каспичан, и 3,3% – във Велики Преслав. От гледна точка на секторното разпределение с най-голяма тежест е преработващата промишленост – 45% от добавената стойност, следвана от търговията (18%), строителството (8,6%), селското стопанство (7,9%) и здравеопазването (7%). В някои от по-малките общини, особено в Хитрино и Венец, земеделието играе водеща роля. Лидер както по приходи, така и по заетост – с 1200 работници, е производителят на алуминий „Алкомет“, а сред другите големи предприятия е „Автомобили Черно море“ с почти 800 работници заедно с „Фикосота“ и търговската верига „Трънчев“ с по 700 души. Водещ работодател в периферията пък е производителят на керамични изделия „Рока България“ с над 400 служители в Каспичан.

По данни на НСИ преките чуждестранни инвестиции с натрупване към края на 2021 г. общо в целия център са 69 млн. евро, но трябва да се има предвид, че данните за периферните общини са конфиденциални, което означава, че реалният

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

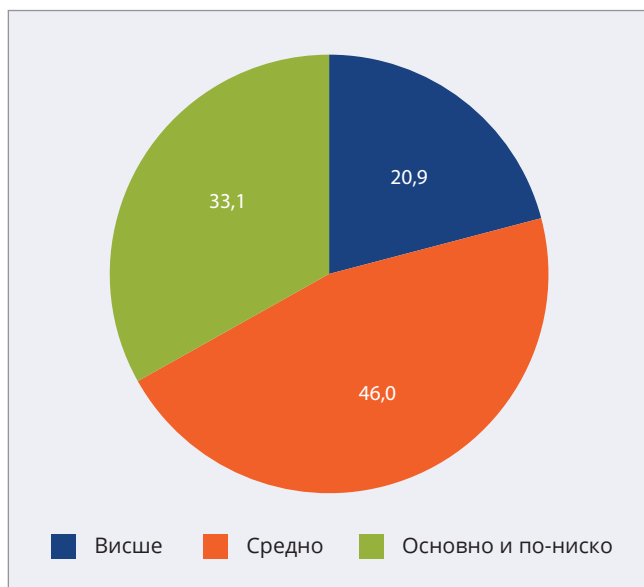
размер на чуждия капитал е по-голям. Инвестиционната активност като цяло е съсредоточена в ядрото на икономическия център, като през 2021 г. 79%, или 224 млн. лв., от всички разходи за придобиване на дълготрайни активи са реализирани в община Шумен, а 5% – в Каспичан. Отраслите с най-много инвестиции са индустрията (114 млн. лв.), търговията, транспортът и туризмът (56 млн. лв.), както и селското стопанство (47 млн. лв.).

Икономиката на „Шумен“ е силно експортно ориентирана, с 1,6 млрд. лв. приходи от износ през 2021 г., или 13,3 хил. лв. на човек. В сравнение с големите икономически центрове обаче производителността на труда остава относително ниска, като добавената стойност на един нает е 16,5 хил. лв. годишно.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

Въпреки доброто представяне на местната икономика център „Шумен“ остава с висока безработица през 2022 г. – 9,4% според данните на Агенцията по заетостта, като по-висока е тя единствено в център „Козлодуй“. Наблюдават се много големи разлики между отделните общини в центъра – докато в община Шумен безработните са едва 3,5% от трудоспособното население, в Каолиново делът им надхвърля 38%, а във Венец – 33%. По-

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

вечето безработни в малките общини са трайно извън заетост, като с регистрация в бюрата по труда над година в Каолиново са 26% от трудоспособните на фона на едва 0,3% в община Шумен. В част от малките общини има и ясно изразен проблем с младежката безработица. Аналогични неравенства се наблюдават и в коефициента на заетост – средната стойност за центъра според преброяването от 2021 г. е 59,4%, но варира от 67% в община Шумен до едва 34% в Каолиново и 41% във Венец. Повечето работещи – 33,3 хил. от общо 45,7 хил. заети в центъра, са концентрирани в ядрото.

През последните 5 години местният пазар на труда е в период на минимална експанзия, като броят на наетите се е увеличил с 1,2% спрямо 2017 г. Отрасловата структура на заетостта до голяма степен следва тази на икономиката на центъра, като 42% от наетите са в преработващата промишленост, 18% – в търговията, 9% – в селското стопанство. За същия период средните заплати са нараснали с 52% – до 1236 лв. средно за цялата икономика на центъра. С относително високо равнище на заплатите в община Шумен са здравеопазването – 2068 лв. средно на месец, както и ИКТ (1597 лв.), а извън нея – преработващата

промишленост в Каспичан със средно месечно възнаграждение от 1439 лв.

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

В рамките на последното десетилетие центърът е загубил 16% от населението си, като според последното преброяване то достига 123,8 хил. души – относително умерен спад в сравнение с много други части на Северна България. Застаряването обаче е осезаемо – на възраст над 65 години са 25% от цялото население, а индикаторите за заместване потвърждават ускоряването на този процес. Същевременно делът на лицата в трудоспособна възраст – 62%, или 76,8 хил. души, е близък до средния за страната. Важно е да отбележим, че се наблюдават значителни разлики между ядро и периферия, като в малките общини застаряването е по-чувствително, съответно делът на работоспособните – по-нисък.

Център „Шумен“ е сред привлекателните за вътрешна миграция територии на страната, като механичният прираст на центъра е бил 6,9‰ през 2022 г. Важно е също така и че не само ядрото привлича мигранти, но и повечето малки общини, като най-видимо е това в Хитрино (32‰) и Каолиново (16‰). Спадът в броя на населението е най-вече следствие от ниския естествен прираст: –12,3‰ средно за центъра, но до –20‰ в по-малките общини.

Сериозна пречка пред бъдещото развитие на центъра и привличането на инвестиции е образователната структура на населението. С висше образование са едва 21% от лицата на възраст 7 и повече години, а същевременно с основно и по-ниско са цели 33,1%; неграмотните са 1,1%. Образователният профил е дори по-неблагоприятен в периферията, като в някои общини делът на хората с основно и по-ниско образование надхвърля 60%, а неграмотността достига 3%. На този фон постиженията на учениците са особено слаби, като центърът има най-ниската средна оценка на ДЗИ по БЕЛ сред 16-те центъра – „Добър“ 3,34, както и едни от най-ниските средни резултати на външното оценяване след VII клас.

Икономически център Козлодуй

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

Център „Козлодуй“ има развита и високопроизводителна икономика, доминирана изключително от ядрената електроцентрала в ядрото. Извън него основна роля играе селското стопанство. Чуждестранни инвестиции почти отсъстват, а общата инвестиционна активност е слаба. Пазарът на труда се характеризира с висока и трайна безработица и ниска заетост, но заплатите са високи благодарение на енергетиката. Център „Козлодуй“ има подчертано негативна образователна структура с висок дял на населението с основно и по-ниско образование. Демографската динамика също е неблагоприятна, като населението се топи бързо, най-вече под влияние на много ниския естествен прираст.

Ключови индикатори за икономически център „Козлодуй“

Произведена продукция (2021 г.)	3,2 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	N/A
Приходи от износ (2021 г.)	36,4 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	1 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	82 млн. лв.

Население (преброяване 2021 г.) 43 872 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	61,4%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	16,7%
Естествен прираст (2022 г.)	-15,3‰
Механичен прираст (2022 г.)	-0,1‰

Брой на заетите (2021 г.) 13 409 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	49,1%
Коефициент на безработица (2022 г.)	18,7%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	4,1%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1693 лв./месец

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

Център „Козлодуй“ е съставен от община Козлодуй като ядро и съседните общини Хайредин, Мизия, Оряхово и Вълчедръм като негова периферия. Спрямо предишното издание на изследването (2017 г.) центърът се е разширил с присъединяването на Вълчедръм. Ежедневната трудова миграция от четирите общини към ядрото надхвърля 1000 души, като най-много са от община Мизия – почти 600 души, или 33% от всички заети в нея. Потенциалът за бъдещо разширение на центъра изглежда малък, като извън тези общини най-висок дял приходящи работници в Козлодуй има от Бяла Слатина – 3,8% от всички заети в нея.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

През 2021 г. произведената продукция на икономически център „Козлодуй“ достига 3,2 млрд. лв., или 72,9 хил. лв. на човек от населението – най-високата стойност на този показател в цялата страна. Това отразява най-вече нетипичната структура на местната икономика, в която почти цялата добавена стойност се създава от производството на електроенергия в АЕЦ „Козлодуй“. Извън ядрото най-голямата периферна икономика е тази на Вълчедръм, като и в четирите общини водещият отрасъл е селското стопанство, което създава повече от половината добавена стойност. Извън ядрената централа, която през 2021 г. има 3,7 хил. работници и 2,7 млрд. лв. приходи, и свързаната с нея „Атоменергоремонт“, която наема други 814 души, по-големи работодатели са многопрофилната болница в град Козлодуй, както и няколко индустриални предприятия и земеделски производители.

На територията на икономическия център практически отсъстват чуждестранни инвестиции според неконфиденциалните данни на НСИ. Инвестиционната активност през 2021 г. също е относително слаба, като общите разходи за придобиване на ДМА през годината са 82 млн. лв. – най-ниската стойност сред 16-те икономически центъра на страната. Разходите за закупуване на машини, земя и сгради са разпределени относително равномерно, като 31 млн. лв. са реализирани в община Козлодуй, 26 млн. лв. – във Въл-

чедръм, 11,5 млн. лв. – в Мизия, 10,3 млн. лв. – в Оряхово. Извън ядрото на икономическия център почти всички инвестиции са съсредоточени в селскостопанския сектор. Център „Козлодуй“ има най-ниските приходи от износ на нефинансовия сектор през 2021 г. – 36,4 млн. лв. Това обаче не включва произведената от АЕЦ „Козлодуй“ електроенергия, изнесена от страната – ако ядрената централа беше включена в сметките, най-вероятно центърът щеше да е сред лидерите по износ.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

На фона на бързото възстановяване във всички останали центрове общините в състава на „Козлодуй“ остават с много висока безработица през 2022 г. Средната за центъра стойност е 18,7% от населението на 15–64-годишна възраст. В община Козлодуй делът на безработните е 9%, но в Хайредин достига 1/3 от трудоспособните, а във Вълчедръм надхвърля 30%. Проблемите с безработицата видимо са структурни, тъй като повечето безработни са в групата на трайно безработните, с регистрации в бюрата по труда над една година – в Хайредин те са 19% от трудоспособното население, във Вълчедръм – 16%, в община Козлодуй – 3,5%. Центърът има и значителни проблеми с младежката безработица, като делът на безработните сред населението на възраст под 29 години надхвърля 10% в повечето общини.

Същевременно коефициентът на заетост е най-ниският сред икономическите центрове – 49% според данните от преброяването през 2021 г. Заетостта е значително по-ниска в периферните общини, като най-ниската стойност на показателя е във Вълчедръм – 38%, но дори в ядрото коефициентът не е особено висок – 58%. Повечето заети са съсредоточени в община Козлодуй – 7 хил. души, като водещият сектор е енергетиката, а в периферните общини основна роля играе селското стопанство. През последните 5 години местният пазар на труда се разраства, като броят на наетите е нараснал с 4,1% спрямо 2017 г.

Център „Козлодуй“ бележи умерен ръст от 42% на средната заплата през последните 5 години – до 1693 лв. средно брутно на месец, като по този показател по-добре се представя единствено центърът около столицата. Чувствително по-високи са

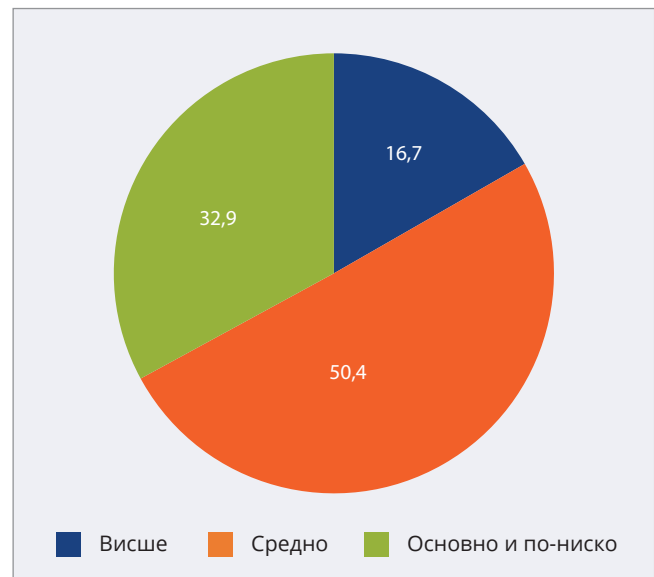
месечните заплати в община Козлодуй – 2682 лв. през 2021 г., едно от най-високите нива на заплащане на общинско равнище в страната.

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

В център „Козлодуй“ се отчита най-бързият спад на населението сред 16-те икономически центъра в страната между последните две преброявания (-20,5% в рамките на десетилетието). Той е и най-малкият по население център с 44 хил. жители, като 18 хил. от тях са в ядрото. Центърът е с относително нисък дял на хората в работоспособна възраст от 15 до 64 години – 61,4%, или 27 хил. души, като 12 хил. от тях са в община Козлодуй. На този фон показателите за застаряване не са особено неблагоприятни, особено в сравнение с други части на Северозападна България, като делът на населението над 65-годишна възраст е 24%, но е чувствително по-висок в периферните общини.

Център „Козлодуй“ е единият от двата в страната заедно със „Сливен-Ямбол“, който губи население в резултат на миграционните процеси, като коефициентът на механичен прираст е -0,1‰ през 2022 г. На практика миграцията е относително балансирана, като някои общини (Оряхово, Мизия) нетно привличат население. Естественият прираст обаче е силно отрицателен, като балансът между смъртността и раждаемостта е -15,3‰ средно за центъра, малко по-висок в ядрото (-7,2‰). Тези индикатори потвърждават сериозните демографски пречки пред по-нататъшното икономическо развитие на „Козлодуй“, особено извън енергетиката.

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

Сходни предизвикателства поставя и образователната структура на центъра. Делът на висшистите сред населението на възраст 7 и повече години е 16,7% – най-ниският сред центровете и равен с този на „Кърджали“. Същевременно 1/3 от населението е с основно и по-ниско образование, а неграмотните според данните от преброяването през 2021 г. са 1,2%. Образователната структура на ядрото е малко по-благоприятна, но и там делът на слабообразованите е висок, а в периферията делът на висшистите е значително по-нисък от средния за центъра. Резултатите на учениците също не са особено окуражителни, като в центъра е отчетен най-ниският резултат на външното оценяване по математика след VII клас в страната, както и едни от най-ниските оценки на матурата по БЕЛ.

Икономически център Севлиево-Габрово

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

„Севлиево-Габрово“ е сред най-добре развитите икономически центрове в страната, с голям размер на инвестициите и висока производителност на труда. Това е следствие най-вече на добрите резултати на местната експортно ориентирана преработваща промишленост, която и създава повече от половината добавена стойност и заетост в центъра. След кризата пазарът на труда се представя много добре с един от най-високите коефициенти на заетост в страната и ниска безработица, а разширяващият се ИКТ сектор носи значително повишение на заплатите. Образователната структура на центъра е много благоприятна най-вече заради много ниския дял на хората с ниско образование. Центърът има много неблагоприятни и влошаващи се демографски показатели, които възпрепятстват средно-срочното му развитие.

Ключови индикатори за икономически център „Севлиево-Габрово“

Произведена продукция (2021 г.)	2,95 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	78%
Приходи от износ (2021 г.)	1783 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	351 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	236 млн. лв.

Население (преброяване 2021 г.) 81 557 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	58%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	25,2%
Естествен прираст (2022 г.)	-17,3‰
Механичен прираст (2022 г.)	3‰

Брой на заетите (2021 г.) 32 508 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	68,2%
Коефициент на безработица (2022 г.)	3,8%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	-2,3%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1325 лв./месец

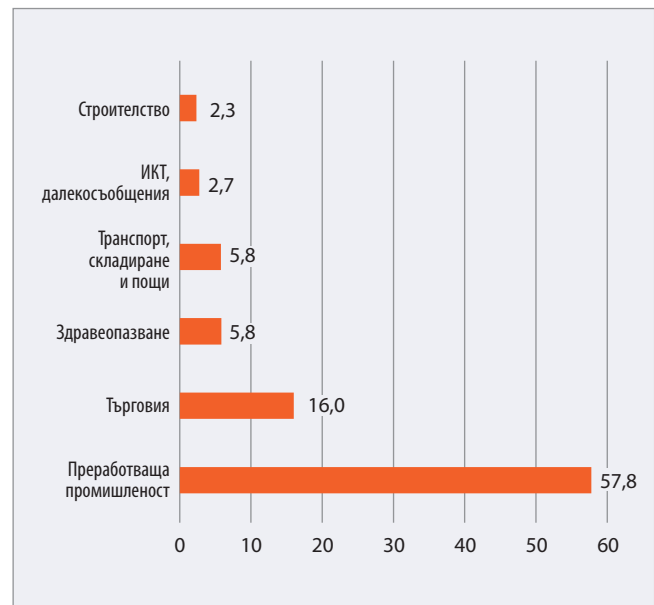
▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

„Севлиево-Габрово“ е особен икономически център, който се състои от две ядра, които нямат периферни общини. Причина за това са силните, но географски ограничени икономики на двете близки общини. Важно е да отбележим обаче, че вече има общини, които се приближават до прага на ежедневната трудова миграция – 8% от заетите в Дряново пътуват всеки ден до Габрово, а 9,8% от тези в Априлци – до Севлиево, поради което те биха могли да бъдат присъединени към периферията на Габрово и Севлиево и представени в бъдещо издание на изследването. Между двете ядра също има силно взаимодействие, като 5,7% от заетите, или 1,3 хил. души, пътуват ежедневно за работа от Габрово към Севлиево.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

През 2021 г. стойността на произведената продукция в „Севлиево-Габрово“ е 2,95 млрд. лв., сравнима с тази на много по-големи по територия и население центрове като „Велико Търново“ и „Пазарджик“. По тази причина отнесена спрямо броя на населението, продукцията на центъра е висока – 36,2 хил. лв. на човек, близо до тази в централните със силно развита индустрия като „Пловдив“ и „Загоре“. Ръстът на добавената стойност в периода 2012–2021 г. също е значителен – 78%. Икономиката на центъра е равномерно разпределена между двете ядра, като през 2021 г. Севлиево генерира 53% от общата добавена стойност, а Габрово – 47%. Активността е съсредоточена изключително в преработващата промишленост, която създава 58% от добавената стойност. Сред по-големите сектори са търговията с 16%, както и здравеопазването и транспортът, складирането и пощите – с по 5,8%. Икономиката на община Габрово е малко по-балансирана, но и в нея преработването формира 49%. Местната икономика е доминирана от няколко големи индустриални предприятия – производителят на фаянс „Идеал Стандарт-Видима“ с почти 3,3 хил. заети, производителят на пластмасови изделия „Хамбургер“ с 1,1 хил. наети и мебелната фирма „Паралел“ с 843 наети в Севлиево, както и шивашката „Дзалли“ с още над 1000 работници в Габрово.

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

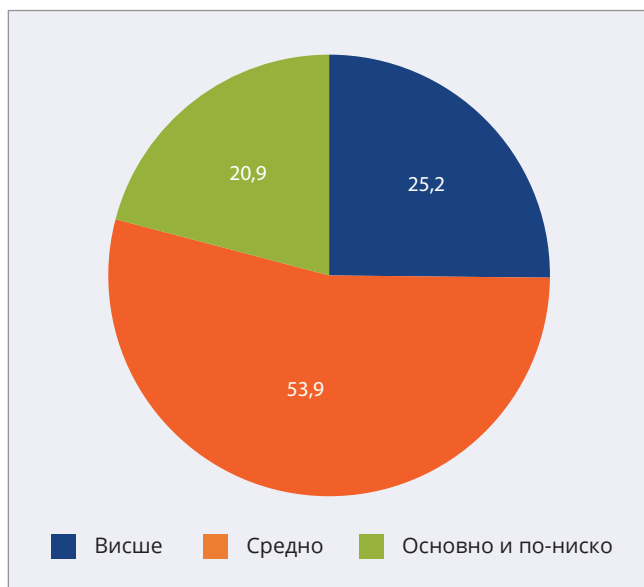

Икономическият център е привлякъл 351 млн. евро преки чуждестранни инвестиции към края на 2021 г. Отнесен спрямо населението, размерът на чуждия капитал е 4,3 хил. евро на човек, като повече ПЧИ са отчетени единствено в център „Бургас-Несебър“ и в този около София. По-голямата част от чуждите инвестиции – 288 млн. евро – са реализирани в Севлиево. Текущите инвестиции в двете общини през последната година са относително ниски, като разходите за придобиване на ДМА са били 236 млн. лв. през 2021 г., половината от тях – в индустрията. Благодарение на особената си икономическа структура „Севлиево-Габрово“ е най-експортно ориентираният икономически център след този на столицата с 22,2 хил. лв. приходи от износ на човек от населението през 2021 г. Номиналният обем на износа е 1,8 млрд. лв. Центърът има и относително висока производителност на труда, като добавената стойност на един нает достига 18,7 хил. лв.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

Силното представяне на местната икономика води и до добри показатели на пазара на труда. През 2022 г. регистрираната в Агенцията по заетостта безработица намалява до 3,8% средно за центъра, като разликите между двете ядра са не-

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

значителни. Трайната безработица е много ниска – 0,43% от населението на възраст 15–64 години в Севлиево и 0,11% в Габрово, което дава много високи шансове на настоящите безработни да се върнат към заетост. Младежката безработица също е ниска. Същевременно според данните от преброяването от 2021 г. „Севлиево-Габрово“ има втория най-висок коефициент на заетост сред 16-те икономически центъра на страната. Общият брой на заетите е 32,5 хил. души, като 21,2 хил. от тях са в община Габрово.

През последните 5 години се наблюдава леко охлаждане на местния пазар на труда, като спрямо 2017 г. броят на наетите намалява с 2,3%. От гледна точка на структурата на заетостта 57% от работещите са в преработващата промишленост, 13% – в търговията, 6,5% – в транспорта, складирането и пощите, 4,9% – в здравеопазването. Концентрацията на индустриалните предприятия в Севлиево логично определя и водещото място на преработващата промишленост при заетостта, която ангажира около 65% от всички наети в общинската икономика.

През последните 5 години заплатите в центъра са нараснали с 51% до 1325 лв. средно брутно на месец, което отрежда на „Севлиево-Габрово“ четвъртото място сред 16-те центъра. На ниво община Севлиево предлага значително по-висок среден доход на работещите – 1508 лв. на месец, като в преработващата промишленост запла-

тите са 1679 лв., в здравеопазването – 1917 лв. Най-високите заплати в целия икономически център пък са в разрастващия се сектор на ИКТ дейностите в Габрово – средно 3121 лв. на месец.

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Значително предимство на „Севлиево-Габрово“ е образователната структура на населението. По данни от преброяването с висше образование са 1/4 от хората на възраст 7 и повече години, с основно и по-ниско – едва 21%, един от най-ниските дялове в страната. Делът на неграмотните е 0,5%, като по този показател центърът си дели първото място с този около столицата и с център „Благоевград“.

В центъра са разположени и някои от водещите училища в страната. Средната оценка на матурите по БЕЛ закономерно е сред високите – „Добър“ 3,85, а средният брой точки на външното оценяване по математика след VII клас е 32,1 от 100 – едно от успешните представяния на ниво общини в страната.

Безспорно най-сериозното предизвикателство пред средносрочното икономическо развитие на центъра е демографията. Между последните две преброявания населението на двете общини се свива общо с 19,5% до 81,6 хил. души. Намаляването на населението е съпроводено и с бързи промени в неговата структура, като към 2021 г. в трудоспособна възраст са едва 58,4% от жителите – най-ниският дял сред всички икономически центрове. Обратно, делът на населението над 65-годишна възраст е най-високият – 29,5%, а показателите за демографско заместване разкриват допълнително влошаване на пирамидата на населението, като през 2021 г. на всеки 100 деца (до 14 години) е имало 245 възрастни (над 65 години).

Тези негативни процеси текат въпреки положителната миграция към центъра. Механичният прираст общо за центъра през 2022 г. е 3‰, по-висок е той в Севлиево, но и двете общини привличат население. По-важният движещ фактор обаче е естественият прираст, който достига –17,3‰ през 2022 г. – най-ниският сред всички икономически центрове, като по този показател Севлиево се представя малко по-добре (–15‰). Свиването на разликата между раждаемостта и смъртността на този етап изглежда като най-сериозния проблем, пред който са изправени двете общини.

Икономически център Велико Търново

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

„Велико Търново“ е сред центровете с най-висок икономически растеж в страната през последното десетилетие, движен най-вече от разнообразна и равномерно разпределена между ядрото и периферните общини преработваща промишленост. Пазарът на труда се свива относително бързо, но на този етап поддържа висока заетост и ниска безработица, а заплатите растат с добри темпове. Образователната структура на населението е една от най-благоприятните в страната: с много висшисти, малко хора с основно образование и малко неграмотни. Подобно на останалите части на Северна България центърът е изправен пред значителни демографски предизвикателства, особено от гледната точка на нисък естествен прираст и бързо застаряване.

Ключови индикатори за икономически център „Велико Търново“

Произведена продукция (2021 г.)	2,93 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	90%
Приходи от износ (2021 г.)	36,4 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	907 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	345 млн. лв.

Население (преброяване 2021 г.) 141 174 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	61,5%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	27,5%
Естествен прираст (2022 г.)	-11,8‰
Механичен прираст (2022 г.)	4,8‰

Брой на заетите (2021 г.) 55 973 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	64,2%
Коефициент на безработица (2022 г.)	4,8%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	-7,8%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1225 лв./месец

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

Икономическият център „Велико Търново“ се състои от пет общини – Велико Търново е ядрото, а Златарица, Лясковец, Горна Оряховица и Полски Тръмбеш са негова периферия, от която ежедневно за работа пътуват над 3 хил. души. Над половината от тях – 1,8 хил. – идват от Горна Оряховица. Най-голямо значение за пазарите на труда в периферията има ежедневната миграция към ядрото от Златарица, където 20% от всички заети работят във Велико Търново. Центърът се е разширил значително през последните години, като досега част от неговата периферия беше само Лясковец. Община Дряново също е близо до включване, като към 2021 г. 7% от заетите пътуват до Велико Търново.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

През 2021 г. стойността на произведената продукция на център „Велико Търново“ достига 2,93 млрд. лв., или средно 21 хил. лв. на човек от населението на общините, включени в състава му. Центърът се отличава с една от най-бързо растящите икономики в страната, като добавената стойност се е повишила с 90% в рамките на последните 10 години, по-бавно единствено от центровете около Пловдив, София и Кърджали.

В сравнение с повечето центрове стопанската дейност на „Велико Търново“ не е особено концентрирана, като 65% от добавената стойност се създава в ядрото, други 20% – в Горна Оряховица, а още 11% – в Лясковец. Водещият икономически отрасъл е преработващата промишленост с 32% от добавената стойност, следвана от търговията (22%), строителството (11%) и транспорта (7%). Деконцентрацията на икономиката личи и по разпределението на най-големите работодатели – оръжейната „Аркус“ в Лясковец наема 1,6 хил. души, силната сладкарска индустрия е разпределена между „Престиж-96“ в ядрото, „Захарни заводи“ в Горна Оряховица и „Гресткомерс“ в Лясковец, основна роля играят и „Екстрапак“ и „Мегапорт“, както и текстилната „Аполон-95“. В центъра като цяло има множество индустриални предприятия с високи приходи и по няколкокостотин работни места.

На този фон привлечените преки чуждестранни инвестиции са на едно от най-ниските нива сред всички центрове в страната – стойността им с натрупване до края на 2021 г. е едва 30 млн. евро, от които 22 млн. евро във Велико Търново, а други 5 млн. евро – в Горна Оряховица. Цялостната инвестиционна активност обаче е висока, като през 2021 г. разходите за придобиване на ДМА са 345 млн. лв., като от тях 66% са в ядрото, а 19% – в Горна Оряховица. Разходите за закупуване на машини, земя и сгради в търговията, транспорта и туризма са 106 млн. лв., предприятията в индустрията са инвестирали още 71 млн. лв., а в селското стопанство – 58 млн. лв.

Центърът е сред по-слабо експортно ориентирани, като приходите от износ през 2021 г. са 907 млн. лв., или 6,7 хил. лв. на човек от населението. Производителността на труда е относително ниска – добавената стойност, създавана средно от един нает за година, е 16,5 хил. лв.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

През 2022 г. безработицата в икономическия център достига 4,8%, което е близо до средните за страната стойности. Значително по-висок е дялът на безработните сред трудоспособното население на Златарица (17%) и Полски Тръмбеш (11%). Това са и общините със значителен дял на трайно безработните, съответно по 3,6 и 3%,

докато в останалите общини този проблем практически не съществува. Според данните от преброяването от 2021 г. коефициентът на заетост е 64% – петият най-висок сред 16-те центъра в страната, а броят на заетите общо е 56 хил. души. Значително по-висок е коефициентът на заетост в община Велико Търново – 69%. Повечето заети са в ядрото – 33,3 хил. души, както и в Горна Оряховица – 14,4 хил. души.

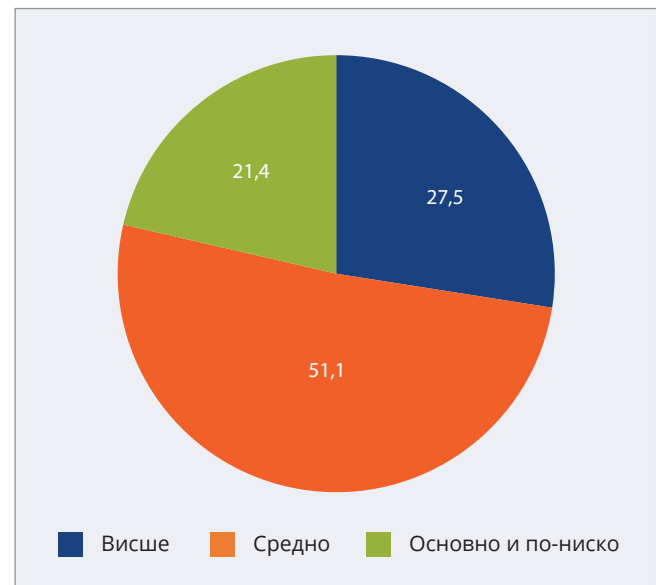
На фона на растящата икономика обаче през последните 5 години център „Велико Търново“ преживява значително свиване на пазара на труда, като броят на наетите намалява с 8% най-вече под натиска на демографските процеси. Секторът с най-много работещи – 35% от общия брой наети – е този на преработващата промишленост, следван от този на търговията с 23%, строителството с 8% и транспорта и складирането със 7% служители.

Размерът на средната заплата през 2021 г. за центъра като цяло е с 51% по-висок от този през 2017 г. и достига 1225 лв. средно брутно на месец – много близо до средните за страната стойности. Нивото на възнагражденията е относително равномерно разпределено по отделни икономически дейности, като най-високи са заплатите в ИКТ сектора на Горна Оряховица – 3429 лв. на месец, но с много малък брой наети, както и в здравеопазването във Велико Търново – 2028 лв. на месец през 2021 г.

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

В рамките на последните 10 години населението на икономическия център е намаляло с 16% до 167 хил. души – сравнително бърз темп на спад сред 16-те центъра. Закономерно и делът на трудоспособното население (от 15 до 64 години) е сред по-ниските – 62%, или 87 хил. души, сред които 49 хил. във Велико Търново и 23 хил. в Горна Оряховица. Показателите за застаряване също са неблагоприятни, като с 26% от населението над 65-годишна възраст „Велико Търново“ се нарежда на трето място след „Севлиево-Габрово“ и „Плевен“ от всички разглеждани икономически центрове. Коефициентът на демографското заместване също предвещава бързо влошаване на възрастовата структура.

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

Центърът привлича мигранти, като през 2022 г. коефициентът на механичен прираст е средно 4,8‰. Това е вярно не само за ядрото, но и за всички периферни общини. Спадът на населението обаче е резултат от ниска раждаемост и висока смъртност, като коефициентът на естествен прираст през 2022 г. е -11,8‰ – относително добра стойност на фона на останалата част от Северна България. Чувствително по-нисък е обаче естественият прираст в Лясковец (-21‰), както и в Полски Тръмбеш (-18‰).

Сред основните предимства на център „Велико Търново“ е много добрата образователна структура на населението. Според данните от преброяването с висше образование са 27,5% от населението на възраст 7 и повече години, като по този показател по-добре се представят единствено центровете около София и Варна. Същевременно делът на населението с основно и по-ниско образование е сред най-ниските – 21,4%, а неграмотните също са много малко – 0,6% от населението на възраст 9 и повече години.

Добрата образователна структура е свързана и с добро представяне на учениците в центъра, като средната оценка на ДЗИ по БЕЛ през 2022 г. е „Добър“ 3,78, а средният брой точки на изпита по математика след VII клас – 35 от 100. Учениците в община Велико Търново очаквано се представят чувствително по-добре.

Икономически център Пазарджик

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

Център „Пазарджик“ демонстрира стабилен икономически растеж през последните години най-вече благодарение на няколко големи експортно ориентирани индустриални предприятия. Пазарът на труда се възстановява бързо след кризата, но на места има видими проблеми с трайната безработица. Това е центърът с най-бърз ръст на заплатите в страната, но в абсолютно изражение те остават относително ниски. „Пазарджик“ губи почти 1/5 от населението си за 10 години, а естественят прираст и застаряването създават сериозни пречки пред бъдещото икономическо развитие.

Ключови индикатори за икономически център „Пазарджик“	
Произведена продукция (2021 г.)	2,9 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	90%
Приходи от износ (2021 г.)	1352 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	N/A
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	308 млн. лв.
Население (преброяване 2021 г.)	125 182 души
Дял на трудоспособното население (2021 г.)	62,2%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	18,5%
Естествен прираст (2022 г.)	-11,3‰
Механичен прираст (2022 г.)	5,6‰
Брой на заетите (2021 г.)	45 562 души
Коефициент на заетост (2021 г.)	58,5%
Коефициент на безработица (2022 г.)	4,9%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	0,7%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1207 лв./месец

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

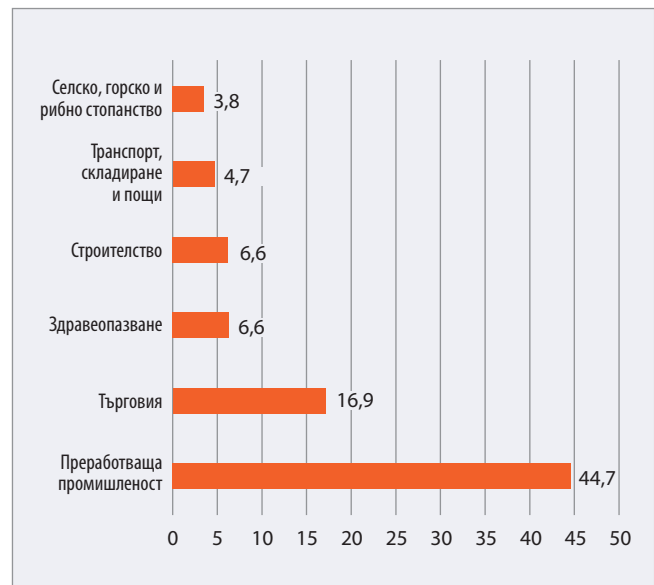
Център „Пазарджик“ се състои от община Пазарджик като икономическо ядро и от общините Септември, Лесичово и Белово като негова периферия. В унисон с общата тенденция спрямо предишното издание на изследването (2017 г.) центърът се е разширил и Белово вече е част от периферията. Най-голям брой работници пътуват от Септември към ядрото – 1,5 хил. души, а работата в Пазарджик е от най-голямо значение за местния пазар на труда в Лесичово, където създава 23% от цялата заетост.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

През 2021 г. произведената продукция в центъра е в размер на 2,9 млрд. лв., или средно 8,3 хил. лв. на човек от населението, което е сред най-ниските стойности в страната. Център „Пазарджик“ обаче бележи значителен икономически растеж, като в рамките на десетилетие добавената стойност в него е нараснала с 90%. От гледна точка на концентрацията на икономическата активност 85% от цялата добавена стойност в центъра се създава в Пазарджик, а още 13% – в Септември. Местната икономика се характеризира със силно присъствие на преработващата промишленост, като тя създава 45% от добавената стойност, следвана от търговията със 17% и здравеопазването и строителството с по 6,6%. Тази специализация е още по-подчертана в община Септември, където преработвателните предприятия допринасят за над 3/4 от цялата добавена стойност. Най-големите местни работодатели са производителят на авточасти „Костал“ с над 1,5 хил. работещи и 813 млн. лв. приходи през 2021 г., „Коловаг“ в Септември с 1,3 хил. служители и 209 млн. лв. приходи, както и многопрофилната болница в град Пазарджик и производителят на картони и опаковки „Ди Ес Смит“.

Заради правилата за конфиденциалност на Националния статистически институт пълни данни за размера на преките чуждестранни инвестиции в икономическия център липсват. Доколкото обаче само индустрията в община Пазарджик е привлякла външни инвестиции на стойност 121 млн. евро, а община Септември – общо във всички отрасли 13 млн. евро, то можем да заключим, че почти всички ПЧИ в центъра са съсредо-

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

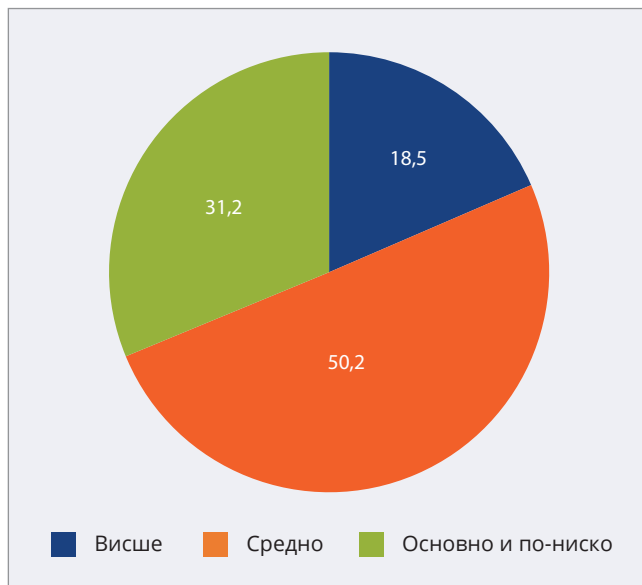
точени в икономическото ядро, при това почти изключително в преработващата промишленост. На същия извод навежда и структурата на инвестициите в дълготрайни материални активи през 2021 г., като от общо 308 млн. лв. разходи за закупуване на машини, земя и сгради 276 млн. лв. са реализирани в община Пазарджик и още 25 млн. лв. – в Септември. Разходите за придобиване на ДМА са най-много в предприятията в индустрията със 155 млн. лв., както и в търговията, транспорта и туризма с общо 45 млн. лв.

Икономиката на център „Пазарджик“ е относително силно експортно ориентирана, като през 2021 г. приходите на нефинансовите предприятия от износ са 1,35 млрд. лв., или почти 11 хил. лв. на човек от населението. И по този показател лидери са общините Пазарджик и Септември. Центърът обаче се класира на едно от последните места по производителност на труда със средно 15,6 хил. лв. добавена стойност средно на един нает годишно.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

След значителния ръст през 2020 г. безработицата в центъра вече е относително ниска – 4,9% от трудоспособното население според данните на Агенцията по заетостта за 2022 г. Въпреки че делът на безработните е най-нисък в ядрото, в

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

нито една от периферните общини той вече не надхвърля 10%. Част от периферията обаче има видими проблеми с трайно безработните, като с над година регистрация в бюрата по труда в Лесичово са 6,3% от населението в трудоспособна възраст, а в Септември – 4%, най-вероятно в резултат на ниско образование и неподходящи умения. Заетостта в икономическия център е сред по-ниските в страната – 59% според данните от преброяването, а общият брой на наетите е 45,6 хил. души. От тях 35 хил. са работещите в Пазарджик, други 7 хил. – в Септември. Чувствително по-ниска е заетостта единствено в малката община Лесичово – едва 39% от населението на възраст от 15 до 64 години.

През последните 5 години пазарът на труда в център „Пазарджик“ отбелязва леко разширяване, като броят на наетите расте с 0,7% от 2017 до 2021 г. Почти 2/3 от работещите са разпределени в две дейности – 40% са в преработващата промишленост, 21% – в търговията, а третият по размер сектор е строителството със 7,6%. Пазарът на труда в Септември е още по-концентриран – около 2/3 от работните места са в преработвателните предприятия.

„Пазарджик“ е с най-висок ръст на заплатите за последните 5 години сред 16-те центъра – 61%, но това е следствие най-вече на ниската база. Средната брутна годишна заплата достига 1207 лв. ме-

сечно през 2021 г., като най-висока е тя в Септември (1432 лв.), а най-ниска – в Лесичово (894 лв.). Най-високите заплати в сектори с относително голям брой наети са в здравеопазването в община Пазарджик – 1976 лв. на месец, както и в преработващата промишленост на Септември – 1831 лв. на месец.

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Образователната структура на център „Пазарджик“ е сериозна спънка пред неговото развитие. Делът на висшистите сред населението на възраст 7 и повече години е едва 18,5%, като по-нисък е той единствено в центровете „Кърджали“ и „Козлодуй“. Това е съчетано с относително висок дял на хората с основно и по-ниско образование – 31%, и със сериозен дял на неграмотните – 1,4%. Тези показатели са още по-негативни в периферията, като в Лесичово хората с основно и по-ниско образование са 45%, а висшистите – едва 8%.

Училищата на територията на икономическия център не се представят особено добре на различните външни оценявания, като средната оценка на матурите по БЕЛ през 2022 г. е „Добър“ 3,56, а средният брой точки на изпита по математика след VII клас – 29 от възможни 100. Тези резултати са чувствително по-ниски в малките общини.

Населението на „Пазарджик“ е сред най-бързо намаляващите – между двете преброявания то се е свило с 19%, като по-голям спад има единствено в „Козлодуй“ и в „Севлиево-Габрово“. Общият брой на населението към 2021 г. е 125 хил. души, а сред тях делът на хората в трудоспособна възраст е 62%, което е близо до средното за страната. По-голямата част от работоспособните са съсредоточени в ядрото – 57 хил. души, а други 14 хил. са в Септември. Настоящите показатели за прираста на населението също не дават особен повод за оптимизъм – въпреки че механичният прираст е положителен (с 5,6‰ за 2022 г.), естественият е много нисък (–11,3‰ общо за центъра, до –20‰ в Белово). Наблюдава се и относително бързо застаряване на населението, като делът на хората над 65-годишна възраст надхвърля 24%.

Икономически център Плевен

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

Произведената продукция на човек от населението в „Плевен“ е най-ниска сред 16-те икономически центъра в страната и привлича относително малко инвестиции. Характерна за този икономически център е водещата роля на здравеопазването в ядрото и на селското стопанство в периферните малки общини. Пазарът на труда се възстановява след кризата, но страда от видими структурни проблеми и трайна безработица. Силна страна е добрата образователна структура на населението, особено високият дял на хората с висше образование. Подобно на останалата част от Северозападна България център „Плевен“ е изправен пред големи демографски предизвикателства – населението му намалява бързо и застарява, а хората в трудоспособна възраст остават все по-малко.

Ключови индикатори за икономически център „Плевен“

Произведена продукция (2021 г.)	2,61 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	62%
Приходи от износ (2021 г.)	798 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	156 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	382 млн. лв.

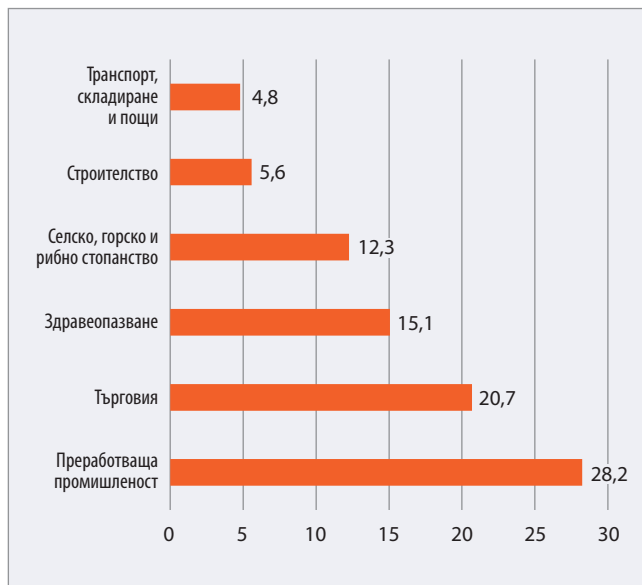
Население (преброяване 2021 г.) 166 979 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	59,2%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	23,1%
Естествен прираст (2022 г.)	-13,5‰
Механичен прираст (2022 г.)	0,2‰

Брой на заетите (2021 г.) 55 885 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	60,1%
Коефициент на безработица (2022 г.)	8,5%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	-4,7%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1182 лв./месец

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

Икономическият център „Плевен“ включва седем общини, съсредоточени около едно ядро – община Плевен. В сравнение с предишното издание на изследването (2017 г.) към центъра са добавени две нови, географски по-отдалечени общини – Искър и Никопол. Броят на ежедневните трудови мигранти от периферията към ядрото е 4 хил. души, като най-много са те от Долна Митрополия – 1,7 хил. Работата в община Плевен има най-значимо влияние върху пазарите на труда в Долна Митрополия и Долни Дъбник, където формира общо 37 и 33% от цялата заетост. Сред околните общини най-близо до включване в центъра е Левски, където 7,3% от заетите пътуват до работните си места в Плевен всеки ден.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

През 2021 г. произведената продукция на център „Плевен“ достига 2,61 млрд. лв., или 15,6 хил. лв. средно на човек от населението. Тази стойност на индикатора е най-ниската сред всички центрове, което отразява отчасти и демографската структура. Ръстът на добавената стойност през последните 10 години е 62% – сред по-ниските от

16-те центъра. Тежестта на ядрото е относително по-малка в сравнение с други центрове, като община Плевен формира 80% от общата добавена стойност, Долна Митрополия създава други 8,2%, а Долни Дъбник – още 4,6%. Темповете на растеж също се различават, като община Плевен отчита 75% ръст на добавената стойност за 10 години, Долна Митрополия – 47%, докато в Пордим има спад с 56%, а в Долни Дъбник – с 3%.

Структурата на икономиката на център „Плевен“ се характеризира с много висок дял на здравеопазването, което съставлява 15% от добавената стойност, съсредоточена почти изцяло в ядрото. Това отразява водещата роля на община Плевен в здравеопазването на национално ниво и важноста на Медицинския университет. Висок е и делът на селското стопанство – 12%, като в по-малките периферни общини Искър и Никопол то формира повече от половината местна икономика. Най-големият отрасъл с 28% от добавената стойност е преработващата промишленост, съсредоточена най-вече в Плевен и Долни Дъбник, следвана от търговията с 21%. Предвид профила на икономиката не е изненада, че тя не е особено ориентирана към чужди пазари, като приходите от износ през 2021 г. са 798 млн. лв., или 4,4 хил. лв. на човек от населението, което е най-ниската стойност в страната след център „Козлодуй“. Най-големите работодатели са УМБАЛ в Плевен с над 1,7 хил. наети, производителят на авточасти „Леони“ с почти 1,4 хил. души, а лидер по приходи е търговецът с химични продукти „Еврохим Агро“.

Към края на 2021 г. общият размер на преките чуждестранни инвестиции в центъра е 156 млн. евро, или 937 евро на човек от населението. Съсредоточени са почти изключително в община Плевен, където размерът на привлечените чужди капитали е 151 млн. евро. Отрасълът с най-много чужди инвестиции е индустрията (63 млн. евро), следвана от операциите с имоти (59 млн. евро) и търговията, транспорта и туризма (29 млн. евро). Предприятията в сферата на търговията имат най-голям дял в общите инвестиции през 2021 г. – те са реализирали 112 млн. лв. разходи за придобиване на ДМА от общо 382 млн. лв. в центъра като цяло. Значителни инвестиции привличат и селското стопанство, и индустрията.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

Според преброяването от 2021 г. общият брой на заетите в център „Плевен“ е 59,9 хил. души, а коефициентът на заетост на населението на възраст от 15 до 64 години е 60,1%. Повечето работещи – 46 хил. души – са концентрирани в община Плевен, а вторият най-голям пазар на труда е този на Долна Митрополия с 4,4 хил. души. Най-нисък е коефициентът на заетост в Искър – едва 42%, в повечето периферни общини е в диапазона 48–50%, а в ядрото – 66%.

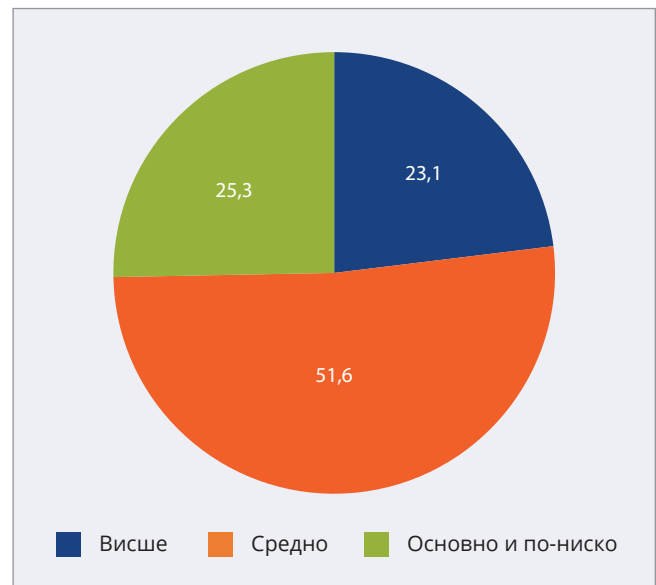
През последните 5 години пазарът на труда, измерен чрез броя на наетите в центъра, се е свил с 4,7%. Най-много работещи – 37% от всички, са заети в преработващата промишленост, а 21% – в търговията. Третият най-голям сектор е здравеопазването, което осигурява 12% от работните места, а още по 5,5% са в селското стопанство и в строителството. В повечето общини в центъра здравеопазването предлага най-доброто заплащане, като най-високото е в Плевен – 2211 лв. средно месечно. Въпреки регистрирания 53% ръст през последните 5 години средната за центъра заплата остава ниска и през 2021 г. е едва 1182 лв. на месец.

През 2022 г. безработицата в центъра остава относително висока – средно 8,5% според данните на Агенцията по заетостта, но чувствително по-висока в периферните общини, като достига 20% в Долна Митрополия и 23% в Никопол. Трайно безработните са 9% от трудоспособното население в Никопол, около 5% са в Пордим и Гулянци, а дори в ядрото са 1,4%, което е много висок дял за областен център.

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Сред силните страни на център „Плевен“ е относително добрата му образователна структура. Към 2021 г. с висше образование са 23% от населението на възраст 7 и повече години, като в ядрото те достигат 29%. Важна роля за това има тежестта на здравеопазването в местната икономика, както и Медицинският университет. Същевременно дялът на населението с основно

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

и по-ниско образование също е висок – средно 25% общо за центъра, но цели 46% в Никопол и 35–37% в останалите периферни общини. На места дялът на неграмотните приближава и надхвърля 2%.

Населението е 167 хил. души според данните от преброяването през 2021 г., а спадът спрямо предишното преброяване през 2011 г. е с 15,6% – значително свиване спрямо регионите с по-добри демографски тенденции, но все пак по-малко от много други центрове. В „Плевен“ обаче се отчита един от най-ниските дялове на население в трудоспособна възраст – 59%, като по-слабо по този показател се представят единствено „Сливен-Ямбол“ и „Севлиево-Габрово“. Същевременно дялът на населението в пенсионна възраст е сред най-високите – 28%, по този показател единствено „Севлиево-Габрово“ се представя по-зле.

Естественият прираст на населението е отрицателен и достига –13,5‰ през 2022 г. общо за центъра, но при отчетени много по-неблагоприятни стойности от –29‰ в Гулянци и –24‰ в Никопол, докато в ядрото е –10‰. Миграционните процеси също не дават повод за оптимизъм, като механичният прираст е 0,2‰; община Плевен е единствената, която успява да привлече население, докато периферията ѝ губи хора.

Икономически център Благоевград

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

„Благоевград“ е центърът с най-бавен икономически растеж в страната и е сред тези с най-ниска производителност на труда. Инвестиционната активност остава слаба, въпреки че местната икономика е силно ориентирана към външни пазари. Пазарът на труда се възстановява относително бързо, но в малките общини има видими структурни проблеми, а заплатите остават ниски извън няколко водещи сектора. Центърът обаче има значителен потенциал за развитие благодарение на младото си и високообразовано население.

Ключови индикатори за икономически център „Благоевград“

Произведена продукция (2021 г.)	2,45 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	48,8%
Приходи от износ (2021 г.)	1818 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	88 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	221 млн. лв.

Население (преброяване 2021 г.) 88 980 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	64,5%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	26,8%
Естествен прираст (2022 г.)	-7,8‰
Механичен прираст (2022 г.)	2,3‰

Брой на заетите (2021 г.) 35 729 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	62,2%
Коефициент на безработица (2022 г.)	5,5%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	-0,4%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1148 лв./месец

СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

Икономическият център „Благоевград“ се състои от четири общини – ядрото Благоевград и периферните Кочериново, Симитли и Рила. В сравнение с предишното издание на изследването от 2017 г. община Рила е новоприсъединена към периферията на център „Благоевград“. От периферните си общини ядрото привлича по 1,7 хил. работници дневно, 1029 от тях – от Симитли. Работата в Благоевград пък е от най-голямо значение за пазара на труда на Кочериново, където 36% от заетите пътуват ежедневно до работните си места в ядрото. От околните общини Кресна е най-близо до включване в периферията на центъра с малко над 6% пътуващи ежедневно за работа до Благоевград. Интересно е да отбележим, че центърът е разположен на територията на две административни области, като Кочериново и Рила са общини в област Кюстендил.

ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

През 2021 г. общата стойност на произведена продукция в център „Благоевград“ достига 2,45 млрд. лв., или средно 27,5 хил. лв. на човек от населението. Въпреки малкия размер в абсолютно изражение на местната икономика тя се представя по-добре от повечето останали центрове, ако отчитаме броя на населението. „Благоевград“ обаче има най-ниския ръст от всички икономически центрове в страната – едва 49% в рамките на последните 10 години. Това отразява най-вече проблемите на местната индустрия през последните години – от затварянето на цигарената фабрика до дефицитите на работници в шивашките цехове.

Степента на концентрация на производството в ядрото на „Благоевград“ е сравнима с тази на други центрове, като то създава 90% от общата добавена стойност, а Симитли допринася за други 7,6%. Структурата на икономиката на центъра е по-особена, като към 2021 г. най-големият сектор е този на строителството с 23% от общата добавена стойност, следван от търговията (20%) и транспорта, складирането и пощите (18%). Относително големи по размер са и преработващата промишленост (7,8%), и здравеопазването (7%). Симитли е с отчетливо различен икономически профил, като там преработвателните предприятия играят основна роля и генерират цели 41% от добавената стойност. Про-

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

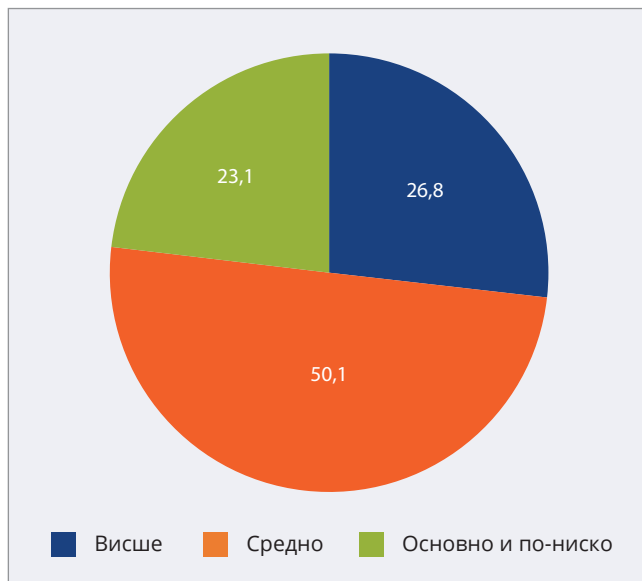

изводителността на труда в нефинансовия сектор в центъра е относително ниска – едва 16,1 хил. лв. добавена стойност средно на един нает.

Прави впечатление, че част от най-големите работодатели в центъра са публични предприятия – Югозападното държавно предприятие наема над 1500 души, многопрофилната болница – 500 души. Компаниите с най-високи приходи пък са в сферата на търговията. Благодарение на важната ѝ роля център „Благоевград“ има значителни приходи от износ – 1,82 млрд. лв. през 2021 г., а средната стойност от 21 хил. лв. на човек от населението го поставя на трето място в страната след големия център около столицата и „Севлиево-Габрово“.

Към края на 2021 г. размерът на чуждестранните инвестиции с натрупване достига 88 млн. евро, или 991 евро на човек от населението. Почти всички чужди капитали в центъра са съсредоточени в община Благоевград – над 86 млн. евро, останалите 2 млн. са в община Симитли. Повечето от половината (45 млн. евро) са в търговията, транспорта и туризма, а останалите 36 млн. евро са в индустрията. През 2021 г. предприятията са извършили инвестиционни разходи от над 221 млн. лв. за придобиване на земя, сгради и машини, като 193 млн. лв. от тях са в Благоевград, а 20 млн. лв. – в Симитли. Фокус на инвестиционната дейност е индустрията – 62 млн. лв. разходи за придобиване на ДМА, както и секторите на строителството и търговията, транспорта и туризма с по 52 млн. лв.

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

Въпреки сериозния ръст в хода на ковид пандемията, който беше сред най-високите в страната, безработицата в центъра през 2022 г. вече спада до 5,5%. Не се наблюдават значителни разлики между общините при общия коефициент на безработица, но периферията среща проблеми с трайната безработица, като в Симитли делът на безработните с регистрация над година е 3,3%, в Рила – 1%. Относително висок е делът на неактивните лица, като той достига 39% в Симитли през 2021 г. и 38% в Рила. Заетостта е близка до средната за всички центрове – около 62% за населението на възраст от 15 до 64 години, а общият брой на зетите според преброяването от 2021 г. е 35,7 хил. души, сред тях 28,9 хил. души в община Благоевград, други 4,6 хил. – в Симитли.

Размерът на пазара на труда остава на практика непроменен през последните 5 години, като наетите са намалели с 0,4% спрямо 2017 г. В център „Благоевград“ обаче структурата на заетостта се отличава значително от тази на добавената стойност, като най-много работещи – 23%, се концентрират в преработващата промишленост, 18% – в търговията, 16% – в строителството.

Въпреки по-слабата икономическа динамика през последните 5 години заплатите в центъра са нараснали с 51% – до 1148 лв. брутно сред-

но на месец. Разликите между отделните общини обаче са големи, като средното заплащане в Благоевград е 1214 лв. средно на месец, докато в Кочериново то е едва 791 лв. Сред отраслите със значително по-високи заплати са здравеопазването с 2163 лв. и културата, спортът и развлечението с 2137 лв. в община Благоевград.

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Между двете преброявания центърът е загубил 11% от населението си, а общият брой на живеещите в четирите общини достига близо 89 хил. през 2021 г. Демографските показатели на „Благоевград“ са сред най-добрите в 16-те центъра, като делът на трудоспособното население на възраст от 15 до 64 години е 64,5% – по-нисък единствено в сравнение с центровете около столицата и Варна. Сред трудоспособните 45 хил. души са концентрирани в община Благоевград, а още 8,6 хил. – в Симитли. Много нисък – 21,4%, е делът на населението на възраст 65 и повече години, което прави центъра един от най-бавно застаряващите в страната. За тези положителни тенденции несъмнена роля играят университетите в ядрото, които привличат значителен брой младежи, както и близостта и добрата инфраструктурна свързаност със столицата.

През 2022 г. естественият прираст общо за центъра е –7,8‰, но отношението между смъртността и раждаемостта е значително по-негативно в периферията: до –29‰ в Кочериново и до –23‰ в Рила. Центърът печели население от миграционните процеси, като общият механичен прираст е 2,3‰, а в Благоевград достига 4,4‰.

Сред силните страни на център „Благоевград“ е образователната структура на населението – по данни от преброяването 27% от населението на възраст 7 и повече години е с висше образование, а само 23% – с основно и по-ниско. Центърът е и с най-ниския дял на неграмотните в страната – 0,5% от населението на възраст 9 и повече години, заедно с центъра около столицата и „Севлиево-Габрово“. Постиженията на учениците също са добри – със средна оценка „Добър“ 3,90 и 36,4 точки по математика след VII клас центърът се нарежда сред лидерите в страната.

Икономически център Хасково

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

Център „Хасково“ отчита относително бавни темпове на икономически растеж. Активността е съсредоточена изключително в ядрото, където водеща е преработващата промишленост, докато в периферията доминира селското стопанство. Инвестициите в центъра остават ниски в сравнение с водещите регионални икономики на страната, а производството е почти изцяло насочено към вътрешния пазар. Безработицата остава висока особено извън ядрото, а работещите в центъра намаляват бързо на фона на сравнително ниските заплати. Образователната структура на населението особено извън община Хасково е неблагоприятна, но пък демографските показатели засега са относително добри.

Ключови индикатори за икономически център „Плевен“	
Произведена продукция (2021 г.)	1,54 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	74%
Приходи от износ (2021 г.)	377 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	94 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	151 млн. лв.
Население (преброяване 2021 г.) 92 320 души	
Дял на трудоспособното население (2021 г.)	61,8%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	20,9%
Естествен прираст (2022 г.)	-10,6‰
Механичен прираст (2022 г.)	0,6‰
Брой на заетите (2021 г.) 32 819 души	
Коефициент на заетост (2021 г.)	57,5%
Коефициент на безработица (2022 г.)	5,6%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	-6,8%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1096 лв./месец

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

Докато в предишното издание на изследването от 2017 г. „Хасково“ беше икономически център, съставен само от ядро без периферия, в настоящото към община Хасково се прибавят и съседните Минерални бани и Стамболово. Ядрото приема около 450 работници от периферните си общини всеки ден, като тази миграция е със значително по-голяма тежест за пазара на труда в Минерални бани, където формира 17,4% от заетостта. Най-голям брой трудови мигранти в Хасково идват от Димитровград – 1,2 хил. всеки ден, като голямата близка община най-вероятно скоро ще се присъедини към този икономически център.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

„Хасково“ е вторият най-малък по размер на произведената продукция икономически център, като през 2021 г. произведеното в трите общини възлиза на 1,54 млрд. лв., или 16,7 хил. лв. на човек от населението. През последните 10 години той е сред най-бързо развиващите се центрове в страната, като отчита увеличение на добавената стойност със 74%. Икономиката на центъра е

силно концентрирана в община Хасково, която формира 95,6% от добавената стойност, 2,4% се падат на Минерални бани, а 2% – на Стамболово. Темповете на растеж на отделните общини също са неравномерни, като икономиката на ядрото е нараснала със 74% в рамките на десетилетието; за същия период Стамболово регистрира едва 30% ръст на добавената стойност, докато в Минерални бани той е цели 139%.

Структурата на икономиката на центъра до голяма степен е доминирана от преработващата промишленост, която формира 31% от добавената стойност, и от търговията, която допринася за още 24%. С относително голяма тежест са и строителството (13%), здравеопазването (9%) и транспортът и логистиката (6%), като прави впечатление и високият дял в сравнение с националната икономика на селското стопанство (5%). Селското стопанство е и най-големият отрасъл в двете периферни общини, като в Минерални бани той генерира почти половината добавена стойност. Центърът се характеризира с относително ниска производителност на труда, като през 2021 г. добавената стойност на един нает достига 15,1 хил. лв. Големите фирми в центъра са почти изключително съсредоточени в община Хасково, като лидери по приходи са строителната „АБ“, търговецът „Табакотрейд“ и машиностроителната „ПИМ“, а най-големият работодател е многопрофилната болница с над 650 наети.

Преките чуждестранни инвестиции в центъра са относително малко – едва 94 млн. евро към края на 2021 г., или малко над 1000 евро на човек от населението, а от тях 92 млн. евро са в община Хасково. Текущата инвестиционна активност също е относително слаба, като в рамките на 2021 г. разходите за земя, машини и сгради в трите общини са общо 151 млн. лв., от които 142 млн. лв. в община Хасково. С най-високи инвестиционни разходи за придобиване на дълготрайни материални активи в ядрото са индустрията (50 млн. лв.) и търговията, транспортът и туризмът (40 млн. лв.), а в Стамболово и Минерални бани лидер е селското стопанство. Дейността на предприятията е ориентирана предимно към вътрешния пазар, като през 2021 г. приходите от износ са били 377 млн. лв. – най-ниската стойност от всички икономически центрове освен „Козлодуй“.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

След значителното нарастване в хода на ковид пандемията безработицата в икономическия център „Хасково“ остава относително висока в сравнение с водещите центрове – 5,6% през 2022 г. според данните на Агенцията по заетостта, и почти два пъти над тази стойност в община Стамболово. Трайно безработните и в трите общини са малко, като само в Стамболово надхвърлят 1%. Относително високи са дяловете на неактивните обаче – между 31% от трудоспособните в Минерални бани и 49% в Стамболово, а общият им брой в центъра достига 20 хил. души. Според данните от преброяването заетите в центъра са 33 хил. души, или 58% от населението в трудоспособна възраст. Малко под 30 хил. от работещите са в община Хасково, 1,7 хил. – в Минерални бани, а 1,3 хил. – в Стамболово.

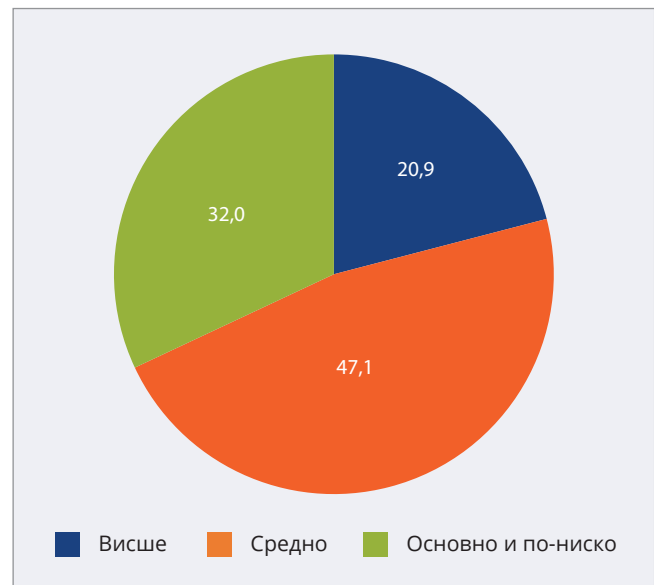
В център „Хасково“ се наблюдава относително бързо свиване на заетостта, като наетите са намалели със 7% в рамките на 5 години. Разпределението на работещите отразява най-общо това на икономиката на центъра, като 34% са наети в преработващата промишленост, а още 23% – в търговията.

Център „Хасково“ регистрира относително висок ръст на заплатите през последните 5 години – 53%, но средната за трите общини заплата от 1096 лв. месечно остава най-ниската от всички центрове в страната. Най-високи са заплатите в здравеопазването в община Хасково – 2025 лв. на месец, както и в енергетиката в Стамболово – 3149 лв. на месец, но при много малък брой заети в тази дейност.

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Образователната структура на център „Хасково“ е сериозен ограничител на потенциала му за развитие. Според преброяването през 2021 г. дялът на хората с висше образование е 21% сред населението на възраст 7 и повече години на фона на 32% с основно и по-ниско образование и 1,9% неграмотни сред това на възраст 9 и повече години. Разпределението е още по-неблагоприятно

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

в малките общини, като в Стамболово дялът на хората с основно и по-ниско образование е 57%, а този на висшистите – едва 7%.

Резултатите на учениците в състава на икономическия център също не са особено впечатляващи, като средната оценка на матурата по БЕЛ е „Добър“ 3,64 през 2022/2023 учебна година, а средният брой точки на НВО по математика – 30,4. Очаквано резултатите извън община Хасково са значително по-ниски.

На фона на други по-малки центрове „Хасково“ има относително добри демографски показатели. Между двете преброявания населението е намалело с 13% до 92,3 хил. души. От тях в трудоспособна възраст са 57 хил. души, или 62% от населението. Същевременно дялът на населението в пенсионна възраст достига 24%, а показателите за демографско заместване сочат към бързо застаряване на населението.

Динамиката на населението в център „Хасково“ е предопределена от относително ниската миграция, като механичният прираст през 2022 г. е средно 0,6‰ за центъра, но е положителен единствено в Стамболово, където достига цели 45%. Естественният прираст за същата година е –10,6‰, като отчетливо по-нисък е в Стамболово.

Икономически център Кърджали

▲ ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ

„Кърджали“ е сред по-малките икономически центрове в България, като демонстрира стабилен растеж на местната икономика, която успява да привлича значителни по размер инвестиции, фокусирани в преработващата промишленост. Пазарът на труда се справя добре със запазването на наетите, но безработицата остава висока, а заетостта – ниска. Центърът има една от най-неблагоприятните образователни структури в страната. Демографският потенциал, от друга страна, е сравним с този на някои от най-развитите центрове.

Ключови индикатори за икономически център „Кърджали“

Произведена продукция (2021 г.)	1,45 млрд. лв.
Икономически растеж (2012–2021 г.)	106%
Приходи от износ (2021 г.)	775 млн. лв.
Размер на преките чужди инвестиции (2021 г.)	167 млн. евро
Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (2021 г.)	167 млн. лв.

Население (преброяване 2021)

92 508 души

Дял на трудоспособното население (2021 г.)	62,5%
Дял на населението с висше образование (2021 г.)	16,7%
Естествен прираст (2022 г.)	-8‰
Механичен прираст (2022 г.)	23‰

Брой на заетите (2021 г.)

29 523 души

Коефициент на заетост (2021 г.)	51,1%
Коефициент на безработица (2022 г.)	7,7%
Динамика на наетите (2017–2021 г.)	0,1%
Средна брутна заплата (2021 г.)	1215 лв./месец

▲ СЪСТАВ И ТРУДОВА МИГРАЦИЯ

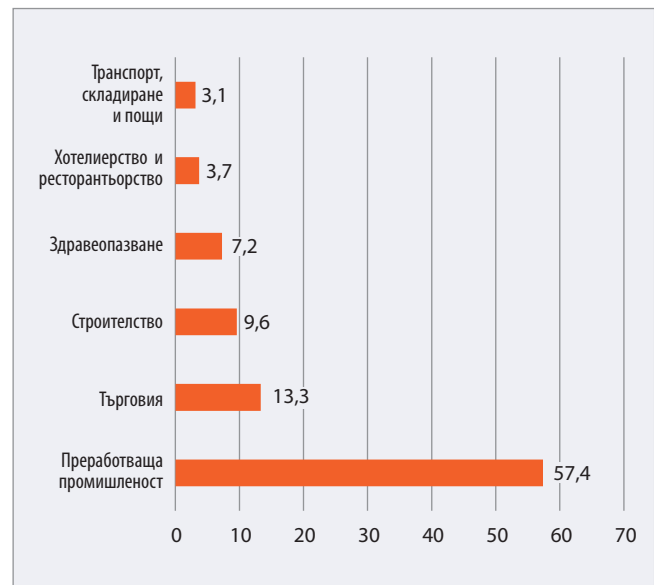
„Кърджали“ е най-малкият по размер на местната икономика център в България. В състава му влиза областният център Кърджали като ядро и три по-малки периферни общини – Момчилград, Черноочене и Джебел. Ядрото приема общо 1,3 хил. ежедневни трудови мигранти от периферията си, като тези процеси имат най-голямо значение за икономиката на Момчилград, където 17% от заетите работят в община Кърджали. Още две общини – Кирово и Ардино, са много близо до критерия от 10% трудови мигранти, което означава, че в близко бъдеще и те най-вероятно ще станат част от центъра. Кърджали е нов за изданието от 2023 г. икономически център, като отговаря на критериите за гъстота на наетите и за трудова миграция, но не и за произведена продукция.

▲ ИКОНОМИКА И ИНВЕСТИЦИИ

Това е най-малкият по размер на икономиката център в страната, като през 2021 г. комбинираната произведена продукция на четирите общини в него е 1,45 млрд. лв. Икономическият ръст в рамките на последното десетилетие е 106%, което поставя център „Кърджали“ на трето място по този показател след тези около столицата и Пловдив. Местната икономика се характеризира с най-ниската производителност на труда от всички икономически центрове в страната със средно 13,5 хил. лв. добавена стойност на един нает в нефинансовия сектор.

Водещият сектор за икономиката на центъра е преработващата промишленост, като през 2021 г. той е формирал 48% от обема на добавената стойност в четирите общини. Търговията от своя страна осигурява 11% от добавената стойност, строителството – 8%, здравеопазването – 6%. От гледна точка на разпределението между отделните общини ядрото Кърджали съставлява 75% от местната икономика, а сред периферните общини по-сериозна тежест има Джебел. Икономиката на центъра е доминирана от няколко големи предприятия – производителя на каучукови изделия за автоиндустрията „Теклас България“, който наема почти 3 хил. души, многопрофилната болница в Кърджали, минната „Горубсо“ и производителя на хидравлични цилиндри „Кяшиф“.

Дял от добавената стойност на водещите сектори (2021 г., %)

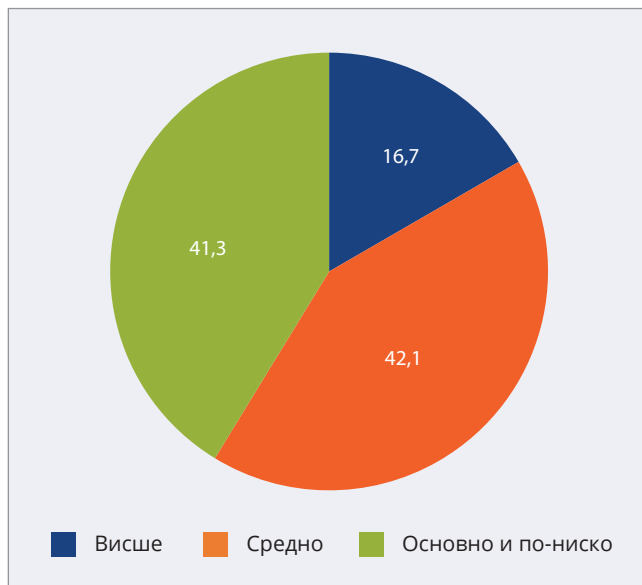
Именно тези големи предприятия оформят значителна част от профила и разпределението на трудовата миграция в рамките на центъра.

На фона на относително малкия размер на местната икономика център „Кърджали“ привлича сравнително много чуждестранни инвестиции, като размерът им достига 167 млн. евро към края на 2021 г., или 1802 евро на човек от населението. Почти всички – 164 млн. евро – чужди инвестиции в центъра са реализирани в ядрото. Разходите за придобиване на ДМА, които отразяват текущата инвестиционна дейност на предприятията, възлизат на 167 млн. лв. през 2021 г., като 41% от тях са реализирани в индустрията на центъра, 14% – в строителството, 13% – в търговията, транспорта и туризма. Голяма част от инвестиционните разходи – 134 млн. лв., са фокусирани в община Кърджали, а други 15 млн. лв. – в Джебел. Центърът е сред по-слабо експортно ориентираните от разглежданите в настоящото изследване, като обемът на приходите от износ достигат 775 млн. лв. през 2021 г., съсредоточени почти изключително в преработващата промишленост.

▲ ПАЗАР НА ТРУДА

Пазарът на труда на икономически център „Кърджали“ дава смесени сигнали. От една страна, средната безработица, измерена от Агенцията

Дял на населението на възраст 7 и повече години според най-високото завършено образование (2021 г., %)

по заетостта, остава висока – 7,7% на фона на общото възстановяване през 2022 г., а в Джебел тя надхвърля 16%. След пика на безработицата по време на ковид пандемията тенденциите са към спад. Проблемите с безработицата в региона са по-скоро структурни, а не толкова последствие от кризата през 2020 г. Периферните общини се характеризират и с висок дял на трайно безработните, а неактивните в центъра са над 20 хил. души. Коефициентът на заетост на населението на 15–64 години е сравнително нисък – 51%, а сред всички центрове с по-ниска стойност е единствено „Козлодуй“.

Същевременно обаче в рамките на последните 5 години центърът регистрира леко повишение с 0,1% (до 24,3 хил. души) в броя на наетите по трудово и служебно правоотношение в период, в който повечето други центрове губят работещи. Икономическото ядро концентрира в себе си почти всички работници, като през 2021 г. броят на наетите в община Кърджали е 19 хил. Средните заплати в центъра също постигат сериозен ръст в този период – 54%, до 1215 лв. средно брутно на месец, като те са малко по-високи в Джебел (1295 лв.). Секторите, които предлагат най-високите заплати в рамките на центъра, са здравеопазването в Кърджали (1897 лв. на ме-

сец) и Момчилград (1819 лв. на месец), както и културата, спортът и развлечението в Кърджали (1879 лв. на месец).

▲ ЧОВЕШКИ РЕСУРС И РАБОТНА СИЛА

Образователната структура на населението на център „Кърджали“ според преброяването от 2021 г. е особено неблагоприятна. Общините в него са с най-ниския дял на населението с висше образование на възраст 7 и повече години – едва 16,7%; същевременно делът на това с основно и по-ниско образование достига цели 41%, а 2,6% са неграмотните. Разпределението в малките периферни общини е дори още по-неблагоприятно.

На този фон резултатите на учениците в четирите общини са близки до средните за страната и далеч надхвърлят тези в други от по-малките икономически центрове. Прави впечатление, че тези резултати са относително консистентни между ядрото и периферията, ако оставим настрана матурата по БЕЛ, където община Кърджали постига средна оценка „Добър“ 3,83.

Сред силните страни на център „Кърджали“ са положителните на фона на повечето части на страната демографски показатели. В рамките на десетилетието между двете преброявания общото население е спаднало с 9% до 92,5 хил. души – динамика, сравнима с тази на икономически най-силните центрове. Относително висок – 62,5%, е и делът на трудоспособното население на икономическия център, а делът на населението в пенсионна възраст надхвърля 24%, което също е относително благоприятно.

Демографските процеси сочат към запазване на добрите показатели на центъра в средносрочен план. „Кърджали“ има най-високия механичен прираст от всички икономически центрове в страната – 23%, най-вече благодарение на стабилна миграция от Турция. Основна цел на миграцията са областният център и Джебел. Естественят прираст от –8% също е относително висок, особено в сравнение с по-слабо развитите части на страната.

Методология

Второто издание на изследването „Икономически центрове“ си поставя за цел да надскочи административно-териториалното деление на областите и районите и да начертае нови вътрешни граници в страната, основани изцяло на естествените икономически процеси. Въз основа на ключови макроикономически и социални показатели то откроява водещите стопански центрове в България, дефинира техните силни и слаби страни и очертава работещите и установени модели на развитие.

Настоящото изследване се основава на няколко понятия и дефиниции, разработени специално за неговите нужди, а именно „икономически център“, „икономическо ядро“ и „периферия“. За да бъдат класифицирани като ядро или периферия, включените в анализа общини отговарят на няколко критерия.

▲ ИКОНОМИЧЕСКО ЯДРО

Това са общините, двигатели на местната (а в повечето случаи и на националната) икономика, които привличат работници от околните общини и са лидери по заетост и производство. За да бъде класифицирана като икономическо ядро, една община трябва да отговаря на най-малко два от следните три критерия:

1. Да попада в най-горния децил по ежедневна трудова миграция – високата положителна трудова миграция е белег, че икономическите ядра успяват да привличат работници от съседните общини. На първите места по този индикатор се нареждат общини, които и по много други икономически показатели изпреварват останалите. Ограничаването до горните 10% от общините не води до отпадането на ключови общини, тъй като под 10-процентната граница нетната ежедневна трудова миграция е близка до нула – иначе

казано, почти всички общини с положителен баланс на работници влизат в избрания децил. В настоящото издание извън този критерий остават общини, които привличат под 4 хил. ежедневни трудови мигранти.

2. Да попада в най-горния децил по гъстота на заетостта – този критерий показва колко нагъсто са разположени работните места в отделните общини. Повечето методи за изчисляването му вземат под внимание само работната площ, но поради липсата на такива данни в България настоящото изследване използва съотношението между броя наети в общината и цялата ѝ площ. Подобно на предишния критерий, и този не пропуска общини с голямо икономическо значение, тъй като гъстотата на заетостта намалява рязко извън първите тридесет общини в класирането. Ядра според този критерий са общини с над 30 наети/км², а почти всички с над 20 наети/км² попадат в перифериите на различни центрове.
3. Да попада в най-горния децил по произведена продукция – за разлика от другите два критерия произведената продукция е абсолютен (а не относителен) измерител на икономическата значимост на отделните общини. Този показател позволява класирането на общините според важността им за националната икономика като цяло. Според данните за 2021 г. този критерий „отсича“ икономическите ядра на произведена продукция от 1,4 млрд. лв. годишно, а с над 1 млрд. лв. са общини, които не отговарят на този критерий, но се класифицират като ядра по останалите два.

Най-определящият критерий за икономическите ядра е произведената продукция – от 29-те общини, които покриват два от критериите, единствено Кърджали, Несебър и Раковски не са в горния децил по него. Десет общини не отговарят на

критерия за гъстота на заетостта, а единствено Девня – на този за трудова миграция, като причина за това е близостта с община Варна, която е сред лидерите по ежедневна миграция. И на трите критерия отговарят 16 общини, в които е концентрирана и голяма част от икономическата дейност в страната.

▲ ПЕРИФЕРИЯ

В перифериите, формирани около икономическите ядра, попадат онези общини, в които повече от 10% от заетите ежедневно пътуват до ядрото за работа. Прагът е относителен, а не абсолютен, за да отразява разликите в размера на населението на различните общини и за да позволява пряка сравнимост между отделните икономически центрове. В противен случай или много големи части от страната биха попаднали в икономическия център на София, или много от икономическите центрове, идентифицирани тук, щяха да изпаднат под границата. В настоящото издание на изследването на критерия за периферия на икономическо ядро отговарят 119 общини, а в сравнение с предишното почти всички центрове успяват да разширят периферията си.

▲ ИКОНОМИЧЕСКИ ЦЕНТЪР

Под икономически център тук се има предвид икономическо ядро заедно с прилежащата му периферия (ако има такава). Има и центрове с няколко ядра („София-Перник-Ботевград“, „Пловдив-Марица-Раковски“, „Варна-Девня“), които си „поделят“ икономическото влияние върху околните общини. При тях обаче са налице първостепенно и второстепенно ядро, като в най-големите центрове в настоящото издание се оформят нови вторични ядра. Има и един център с две ядра, които отговарят на условията за икономическо ядро, но нямат периферия – такъв е „Севлиево-Габрово“. Общо икономическите ядра в страната са 29, а формираните около тях икономически центрове – 16, като в тях влизат 132 общини (в сравнение с 92 в предишното издание от 2017 г.), или почти половината от общините в страната. В тях попада по-голямата част както от населението, така и от икономическата активност.

▲ ОСНОВНИ ИНДИКАТОРИ

Основната цел на анализа е изследване на структурата и развитието на местната икономика, пазара на труда, демографията и образованието на обособените икономически центрове. Индикаторите, ползвани за целта, са групирани в три категории, както следва:

Икономика и инвестиции

- **Произведена продукция:** стойността на оборота, намалена с балансовата стойност на продадените активи, без тази на собствените дълготрайни активи, в т.ч. изменението на запасите от продукция и незавършено производство, а също и направените разходи за придобиване на активи по стопански начин. В изследването индикаторът се ползва за определяне на дела на отделните отрасли в икономиката на центрoвете, както и на тенденциите в развитието им през годините.
- **Преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ):** използват се ПЧИ (с натрупване) в края на годината, които се изчисляват като чуждестранното участие в собствения капитал на предприятията заедно с нетните задължения между местните и чуждестранните предприятия. ПЧИ са стандартен индикатор за инвестиции и инвестиционен климат.
- Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (РДМА): разходите за закупуване на земя, строеж на сгради, закупуване на техника и подобни, както и услуги, свързани с тези дейности, без поддръжката на съществуващи материални активи. РДМА е индикатор за инвестиционната дейност в икономическите центрове.
- **Приходи от износ:** индикаторът описва приходите от износ на нефинансовите предприятия в общините. Размерът им позволява открояването на най-експортно ориентирани общини в рамките на икономическите центрове.

Пазар на труда

- **Брой на наетите:** броят на лицата, наети по трудово и служебно правоотношение, които

получават работна заплата независимо дали на временен, или на постоянен договор и дали на пълен, или на непълен работен ден. Индикаторът представя разпределението на работещите в отделните икономически дейности и динамиката между отраслите.

- **Коефициент на заетост:** относителният дял на заетите лица от общото население на общините (в съответната група) по данни от преброяването през 2021 г. За разлика от наетите, които статистиката разпределя между общините според тяхната месторабота, заетостта описва работещите според тяхното местоживееене.
- **Брутна работна заплата:** възнаграждението, получено за положен труд преди приспадането на задължителните и доброволните вноски за социално и здравно осигуряване и данъчните начисления за сметка на наетото лице. Индикаторът представя пълния обем на възнаграждението в отделните сектори на икономиката на центровете, като средната за икономическите центрове стойност е претеглена спрямо броя на наетите в отделните отрасли в общините, които влизат в състава им.
- **Коефициент на безработица:** изчислява се, като средногодишният брой на безработните лица, регистрирани в бюрата по труда, се раздели на числеността на икономически активното население. Измерва се в проценти и показва какъв е делът на безработните като част от работната сила. Средната за икономическите центрове безработица е претеглена спрямо населението на отделните общини, които влизат в нейния състав, за конкретната година.

Човешки ресурс и работна сила

- **Население:** сборът от броя жители на общините в икономическите центрове в края на годината.
- **Население в трудоспособна възраст:** сборът от броя жители във възрастовата група между 15 и 64 години в общините, които съставляват икономическите центрове.
- **Коефициент на естествен прираст:** разликата между броя родени и броя починали в

общините, които съставляват икономическите центрове, като отношение към цялото им население.

- **Коефициент на механичен прираст:** разликата между броя заселили се във и броя изселили се от общините, които съставляват икономическите центрове, като отношение към цялото им население.
- **Коефициент на демографско заместване:** съотношението между лицата, които навлизат или скоро ще навлязат на пазара на труда (тези на възраст 15–19 години), и лицата, на които предстои да излязат от него (60–64 години), в общините, които съставляват икономическите центрове. Коефициентът описва способността на икономическите центрове да възпроизведат работната си сила в близко бъдеще.
- **Образователна структура на населението:** делът на жителите на общините, влизащи в състава на икономическите центрове, които са завършили отделните степени на образование, спрямо общото население на икономическия център.
- **Средна оценка на зрелостните изпити по български език и литература (БЕЛ):** средната оценка на изпита по БЕЛ е претеглена спрямо броя ученици, които са се явили на зрелостен изпит през съответната година.

AMERICA FOR
BULGARIA
FOUNDATION

И.П.И
Институт за пазарна икономика